

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота

**УКРАЇНА І ЄС – ТРАНСФОРМАЦІЯ СПІЛЬНОЇ
БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ (2014-2022РР) У ШКІЛЬНІЙ
ПРОГРАМІ З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ**

Галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»
Спеціальність 014 «Середня освіта. Історія та громадянська освіта»

Науменко Олександр,
здобувач
освітнього ступеня «магістр»

**Карпукіна Тетяна
Олександрівна**
науковий керівник,
кандидат історичних наук,
доцент

Рівне 2025

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Науменко О.О. Україна і ЄС – трансформація спільної безпекової політики (2014-2022pp) у шкільній програмі з громадянської освіти. Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня –магістр. Рівне, 2025.. 92с.

Науковий керівник- Карпукіна Т.О., кандидат історичних наук, доцент.

Актуальність теми дослідження.

Актуальність цієї теми дослідження викликана необхідністю створення та розбудови повністю інтегрованої, та надзвичайно функціональної системи здійснення та розбудови спільної оборонної політики ЄС в умовах сучасності, та остаточне визначення України в цій системі.

Метою дослідження є комплексне висвітлення трансформаційних процесів у сфері спільної безпекової та оборонної політики Європейського Союзу в умовах 2014–2022 років, із виявленням динаміки інституційних змін, нормативно-правових модернізацій та стратегічних пріоритетів, які визначають сучасний напрямок розвитку.

Об'єктом дослідження є спільна безпекова та оборонна політика Європейського Союзу як комплексна наднаціональна система регулювання, координації та реалізації рішень у сфері міжнародної та регіональної безпеки. Предметом дослідження виступають трансформаційні процеси спільної оборонної та безпекової політики ЄС та України у 2014–2022 роках.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі трансформаційних процесів спільної безпекової та оборонної політики ЄС у 2014–2020 роках на основі багаторівневої джерельної бази й широкий корпус академічних праць.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 84 сторінки,. Список використаних джерел та літератури налічує 94 позиції, деякі з яких іноземними мовами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ЄС, російська агресія та Україна, євроінтеграція України

ANNOTATION

Naumenko O.O. Ukraine and the EU – transformation of the common security policy (2014-2022) in school programs in civic education Qualification work for obtaining an educational and qualifying degree - master. Rivne, 2025.. 92p

Academic advisor: Karpukhina T.O. candidate of historical sciences docent

The relevance of the research topic. In the period from 2014 to 2020, the study of the EU's common security and defense policy, which is undergoing changes against the background of new challenges of modernity, becomes particularly relevant.

The purpose of the work is a comprehensive analysis of the military, political and social organization of the Ukrainian Insurgent Army in historical, theoretical and contemporary contexts. The research is aimed at identifying the peculiarities of the functioning of the UPA, its influence on the national liberation movement, as well as at determining the role and significance of this organization in the modern historical discourse and memory politics of Ukraine.

The aim of the study is to comprehensively cover transformation processes in the field of the European Union's common security and defense policy in the period 2014–2020, identifying the dynamics of institutional changes, and strategic priorities that determine the current direction of development.

The object of the study is the common security and defense policy of the European Union as a complex supranational system of regulation, coordination and implementation of decisions in the field of international and regional security

The subject of the study is the transformation processes of the common defense and security policy of the EU and Ukraine in 2014–2020.

Structure of work. The proposed Master's thesis consists of an abstract, an introduction, three sections, conclusions, and a list of references. The volume of the main work is 84 pages.

KEY WORDS: EU, NATO, Russian aggression and Ukraine, Ukraine's European integration

ЗМІСТ

Список умовних скорочень	3
Вступ	4
Розділ 1 Історіографія , джерельна база та теоретична характеристика безпекової і оборонної політики ЄС.....	9
1.1. Історіографія та джерельна база дослідження безпекової і оборонної політики ЄС.....	9
1.2. Інституційний вимір безпекової і оборонної політики ЄС	20
1.3. Сутність безпекової та оборонної політики ЄС.....	39
1.4. Теоретично-методологічні підходи до визначення безпекової та оборонної політики ЄС після 2014 року.....	46
Розділ 2 Проблеми та перспективи розвитку безпеки та оборони європейського союзу	54
2.1. Проблемні питання безпеки та оборони Європейського союзу.....	54
2.2. Протиріччя у питаннях безпеки та оборони між ЄС, НАТО і ОБСЄ.....	59
2.3. Перспективи розвитку безпеки та оборони Європейського союзу та Україна.	64
Розділ 3 Україна та ЄС трансформація спільної безпекової політики (2014-2022рр у шкільній програмі з громадянської освіти.....	68
3.1. Аналіз шкільних підручників з громадянської освіти.....	68
3.2 Методична розробка уроку з громадянської освіти «Європейський вибір України».....	70
Висновки	78
Список використаних джерел та літератури	82

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕ

- БТГ - бойові тактичні групи
- ЕАО/ЕДА - Європейське агентство оборони
- ЕОС/ЕДС - Європейське оборонне співтовариство
- ЕПБО/ЕСДР - Європейська політика безпеки та оборони
- ЕПС - Європейське політичне співробітництво
- ЕФР - Європейський фонд розвитку
- ПВГ - Політично-військова група
- СБПП - середньострокове бюджетне прогнозування/планування
- СЗБП/СФСР - Спільна зовнішня та безпекова політики
- СПБО/ССДР - Спільна політика безпеки та оборони
- CARD - Скоординований щорічний огляд оборони
- CIVCOM - Комітет з цивільних аспектів антикризового управління
- CONOPS - Концепція операцій
- ЕДАР - Європейський оборонний план дій
- ЕДФ - Європейського оборонного фонду
- ЕДІДР - Європейська програма оборонного промислового розвитку
- ЕПФ - Європейський фонд миру
- ЕСДС - Європейський коледж безпеки та оборони
- ЕСДІ – Ідентифікація європейської безпеки і оборони
- ЕУМС - Військовий комітет Європейського Союзу
- ЕУМС - Військовий штаб Європейського Союзу
- ЕУТМ - навчальні місії ЄС
- МРСС - Збройні можливості військового планування та проведення
- РЕSCO - Постійне структурне співробітництво
- РСС – Комітет з питань політики та безпеки
- SECDEFPOL - Дирекція з питань політики безпеки та оборони
- WUDO – Організація оборони Західного союзу

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В період з 2014 року по 2020 рік особливої актуальності набуває вивчення спільної безпекової та оборонної політики ЄС, яка зазнає змін на фоні нових викликів сучасності. У ХХІ ст. виникає все більше можливостей та загроз для європейської безпеки, що зумовлюється рядом соціальних, економічних та політичних чинників. Зокрема в 2014р. загострило ситуацію російська агресія на українські землі. Якщо раніше, зокрема у період, що тривав між 1945-1991 роками, основними загрозами безпеці ЄС вважались існуючі збройні протистояння між державами, небезпеки, спрямовані на підрив та зміну територіального та політичного устрою держав-членів ЄС, то з початком нового тисячоліття кількість цих загроз суттєво збільшилась. Сюди можна віднести численні прояви тероризму, швидке та неконтрольоване поширення зброї масового знищення, активний розвиток міжнародної злочинності, численна позазаконна міграція, постійна політична нестабільність як на території ЄС, так і всередині окремих держав-членів, виникнення певних соціально-етнічних протиріч тощо. За цих умов потребує активного впровадження та реформування ефективний механізм протидії цим загрозам, основне спрямування якого – проведення спільної зовнішньої та безпекової політики (спільної безпекової і оборонної політики ЄС як її невід’ємної складової).

Це питання зазнає все більшої кількості наукових досліджень та обговорень у наукових колах не лише на міжнародному рівні, але й на національних рівнях окремих держав, зокрема України.

Актуальність цієї теми дослідження викликана ще й тим, що виникає необхідність створення та розбудови повністю інтегрованої, точно скоординованої та надзвичайно функціональної системи здійснення та розбудови спільної безпекової та оборонної політики ЄС в умовах сучасності, та остаточне визначення України в цій системі.

Це зумовлено тим, що до цього часу не існувало досить ефективної системи здійснення даної політики на регіональному рівні, особливістю функціонування якої було б прийняття ефективних рішень шляхом попереднього врахування позицій всіх держав-членів ЄС та бачення вирішення її проблеми.

Аналіз стану наукової розробки теми. Теоретичною основою даної теми дослідження стали численні роботи українських та зарубіжних дослідників, серед яких такі науковці як В.Копійка, І.Грицяк, Ю.Ковбасюк, дослідили структурні зміни, стратегії розвитку та засади функціонування ЄС. Публікації В.Козакова, Б.Парахонського присвячені дослідженню концепції безпеки ЄС та аналізу трансформації сучасних конфліктів і викликів, які вони несуть за собою. А.Сіцинський, А.Рачинський, С.Серьогін, у своїх працях дослідили інституційно-правові механізми реалізації політики безпеки та оборони, а також підходи до оптимізації інституційної структури ЄС. О.Литвиненко, Дж.Бовінчіні, Н.Уїтні, Дж.Говорт, Л.Саймон, Т.Форсберг дослідили концептуальні засади безпекової політики ЄС, проблемні питання європейської безпеки та окремі безпекові і оборонні аспекти. Проте, не дивлячись на те, що дане питання досить часто досліджується науковцями різних країн, однак, воно до цих пір повністю не вирішене. Тим більше, що дуже велика кількість підходів до визначення даного поняття та його розуміння призводить до необхідності визначення його більш цілісно, тобто відокремлено від інших понять та з урахуванням комплексного підходу, а також історичного шляху розвитку та виникнення необхідності формування спільної безпекової та оборонної політики ЄС.

Метою дослідження є комплексне висвітлення трансформаційних процесів у сфері спільної безпекової та оборонної політики Європейського Союзу в умовах 2014–2020 років, із виявленням динаміки інституційних змін, нормативно-правових модернізацій та стратегічних пріоритетів, які визначають сучасний напрямок розвитку.

Об'єктом дослідження є спільна безпекова та оборонна політика Європейського Союзу як комплексна наднаціональна система регулювання, координації та реалізації рішень у сфері міжнародної та регіональної безпеки.

Предметом дослідження виступають трансформаційні процеси спільної оборонної та безпекової політики ЄС та України у 2014–2020 роках.

Відповідно до визначеної мети роботи завдання дослідження можна сформулювати таким чином

1. Концептуалізувати сутність спільної безпекової та оборонної політики Європейського Союзу, уточнити її теоретико-концептуальні засади та місце в системі Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, і значення для України..
2. Розкрити інституційний вимір СПБО, охарактеризувати компетенції та функціональні ролі ключових органів і структур ЄС, залучених до формування й реалізації безпекової та оборонної політики.
3. Ідентифікувати та систематизувати внутрішні й зовнішні передумови, а також політичні, безпекові й правові чинники виникнення та подальшого розвитку спільної безпекової і оборонної політики ЄС.
4. Реконструювати основні етапи формування спільної оборонної політики європейських держав, простеживши еволюцію від перших спроб оборонної інтеграції до постлісабонського етапу розбудови СПБО.
5. Узагальнити договірно-правову базу СПБО, проаналізувати ключові міжнародно-правові акти та визначити провідні напрями практичної діяльності ЄС у сфері спільної безпеки й оборони.
6. Виявити основні проблеми й суперечності у функціонуванні безпекової та оборонної політики ЄС, оцінити їх вплив на ефективність CSDP та окреслити можливі сценарії й перспективи подальшого розвитку спільної безпекової й оборонної політики ЄС у середньостроковому вимірі.

Методологічна база. У процесі виконання цієї кваліфікаційної роботи та для досягнення поставлених у процесі її виконання цілей та завдань було використано такі методи наукового пізнання: синтезу, узагальнення,

структурно-функціональний метод, логічний, історичний, прогностичний, порівняння, індукції, дедукції тощо. На основі методів синтезу та узагальнення було розглянуто теоретичні основи формування та функціонування спільної оборонної та безпекової політики ЄС. За допомогою структурно-функціонального методу було віднайдено суть та особливості спільної оборонної та безпекової політики ЄС. На основі історичного методу було виокремлено етапи становлення спільної оборонної та безпекової політики ЄС. За допомогою логічного методу було виокремлено передумови виникнення спільної оборонної та безпекової політики ЄС. З використанням прогностичного методу було встановлено напрямки вдосконалення спільної оборонної та безпекової політики ЄС. За допомогою методу порівняння було співставлено спільну оборонну та безпекову політику ЄС та оборонну політику України. На основі методів індукції та дедукції було досліджено особливості спільної оборонної та безпекової політики ЄС та соціально-політичні передумови виникнення даного явища.

Практичне значення дослідження зумовлене тим, що його результати можуть бути використані при виробленні рішень у сфері зовнішньої, безпекової та оборонної політики України, зокрема у контексті поглиблення співпраці з ЄС та поступової інтеграції до європейських безпекових структур. Узагальнення договірно-правової бази CSDP, інституційних механізмів ухвалення рішень та інструментів оборонної співпраці створює аналітичну основу для адаптації української безпекової політики до стандартів і практик ЄС, формування пропозицій щодо участі України в цивільних і потенційно військових місіях ЄС, проєктах PESCO та програмах Європейського оборонного фонду.

Отримані висновки можуть бути використані в діяльності органів державної влади та аналітичних центрів для оцінки можливостей і обмежень ЄС у сфері гарантування регіональної безпеки, розробки національних стратегічних документів, а також формування позиції України у діалозі з ЄС і НАТО щодо нової архітектури європейської безпеки. Матеріали роботи

доцільно застосовувати в освітньому процесі закладів вищої освіти при викладанні курсів з історії та інституцій Європейського Союзу, громадянської освіти, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів і спецкурсів.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі трансформаційних процесів спільної безпекової та оборонної політики ЄС у 2014–2020 роках на основі багаторівневої джерельної бази, що поєднує установчі договори, стратегічні документи, акти імплементації, офіційні звіти про місії та операції й широкий корпус академічних праць. У роботі уточнюється зміст і структурні параметри CSDP як окремого напрямку зовнішньої дії ЄС, виокремлюються ключові чинники її інституційної та нормативної модернізації під впливом багатовимірних криз – від анексії Криму й російсько-української війни до посилення системної конкуренції провідних центрів сили. Новизна вбачається у спробі поєднати аналіз правових інновацій (Постійна структурована співпраця, Європейський оборонний фонд, узгоджений щорічний огляд оборони тощо) з оцінкою їх реального впливу на еволюцію інструментів CSDP, зокрема місій та операцій, оборонного планування, оборонно-промислової кооперації.

Апробація результатів дослідження та основних науково-теоретичних положень відбулося на XVIII Міжнародній науково–практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих науковців. Рівне: РВВ РДГУ. 2025. Тема доповіді Протиріччя у питаннях безпеки та оборони між ЄС, Північноатлантичним альянсом та Організацією х безпеки співробітництва в Європі. С.379-382.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1 ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗПЕКОВОЇ І ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Історіографія та джерельна дослідження безпекової і оборонної політики ЄС

Історіографічний вимір дослідження безпекової і оборонної політики ЄС безпосередньо пов'язаний з еволюцією правової та інституційної архітектури Спільної зовнішньої та безпекової політики і Спільної політики безпеки і оборони, закріплених у консолідованих редакціях Договору про Європейський Союз і Договору про функціонування ЄС після Лісабонської реформи. Саме в цих актах визначені цілі Союзу у сфері миру, безпеки, спільної оборони, механізми постійної структурованої співпраці та взаємодії з іншими міжнародними організаціями, що створює вихідну рамку для інтерпретації подальших стратегічних документів і практики CSDP. Відповідно історіографія безпекової і оборонної політики ЄС розгортається у тісній кореляції з етапами реформування установчих договорів і розширенням їх безпекового змісту, що обумовлює необхідність поєднання аналізу правових джерел з оцінкою політичних і академічних інтерпретацій цих змін

Перший великий пласт західної історіографії сформувався навколо ухвалення Європейської стратегії безпеки 2003 року *A Secure Europe in a Better World*, яка вперше запропонувала спільну оцінку загроз і стратегічні орієнтири Союзу як глобального актора. У цій стратегії ЄС задекларував всеосяжне бачення безпеки, що поєднує зовнішні та внутрішні виміри, підкреслив значення ефективного багатостороннього порядку і превентивної дії, що одразу стало предметом теоретичних дискусій щодо природи європейської сили. Саме ці ранні дослідження заклали основу уявлення про ЄС як специфічного безпекового актора, що не збігається ані з класичним військово політичним союзом, ані з традиційною міждержавною організацією [90].

На матеріалі перших місій CSDP автори аналізують механізми колективного ухвалення рішень, вплив національних інтересів, а також

спроможність ЄС перетворювати декларативні стратегічні цілі на конкретні операційні мандати [37].

Переломним моментом у доктринальному оформленні безпекової і оборонної політики ЄС стало ухвалення у 2016 році Глобальної стратегії Shared Vision, Common Action A Stronger Europe, яка замінила Європейську стратегію безпеки і інтегрувала зовнішню, безпекову та оборонну політику в єдину рамку зовнішньої дії Союзу. На відміну від документа 2003 року Глобальна стратегія виходить із визнання більш фрагментованого та конфліктного міжнародного середовища, у якому ЄС має поєднувати внутрішню стійкість, регіональну відповідальність і глобальну залученість, а також прямо фіксує завдання досягнення стратегічної автономії, тобто здатності діяти самостійно у разі потреби [20]. Аналітичний збірник під редакцією Д. Фіотта After the EU Global Strategy деталізує, як Глобальна стратегія трансформувала дискусію про оборонні спроможності, посилила увагу до оборонно промислової бази та надала поштовх новим інструментам CSDP, таким як Постійна структурована співпраця, узгоджений щорічний огляд оборони і Європейський оборонний фонд [Прийнятий на її основі План імплементації у сфері безпеки і оборони конкретизував пріоритети розвитку спроможностей, підвищення ефективності місій та операцій, а також посилення взаємосумісності оборонних систем держав членів. Паралельно зміни у безпековому середовищі, пов'язані з анексією Криму, війною на Донбасі, подальшою повномасштабною агресією Росії проти України та загостренням суперництва великих держав, стимулювали нову хвилю досліджень, у центрі яких опинилися питання оборонної інтеграції, стратегічної автономії та співвідношення ЄС і НАТО. К. Енгберг аналізує перспективи формування Європейського оборонного союзу до 2025 року, показуючи, як поступове нагромадження інструментів оборонної співпраці, від цілей у сфері спроможностей до PESCO, створює передумови для глибшої інтеграції, але не усуває напружень між національними пріоритетами і загальноєвропейськими амбіціями. Дослідження Європейського інституту досліджень безпеки розглядають посилення оборонних партнерств ЄС з

ключовими державами, зокрема США, Великою Британією та країнами Східного партнерства, наголошуючи на поступовому переході від суто цивільної кризової політики до комплекснішої оборонної ролі Союзу. У цьому контексті праці С. Блокманса та С. Біскопа висвітлюють PESCO як модульну архітектуру оборонної інтеграції, в межах якої коаліції зацікавлених держав реалізують спільні проекти озброєнь і спроможностей, не порушуючи принципу міжурядового контролю [94]. ([Sieps](#))

Кульмінацією доктринальної перебудови стала поява у 2022 році Стратегічного компаса для безпеки і оборони, який пропонує дорожню карту розвитку безпекової і оборонної політики ЄС до 2030 року. Документ ґрунтується на спільному аналізі загроз і окреслює чотири блоки дій: нарощування спроможності швидкого реагування, посилення стійкості, інвестування в спільні проекти та поглиблення партнерств, причому значна увага приділяється наслідкам російської агресії проти України, гібридним і кіберзагрозам, а також стратегічній конкуренції з іншими центрами сили. У сучасній літературі Стратегічний компас розглядається як спроба перетворити абстрактну стратегічну автономію на конкретний набір зобов'язань держав членів щодо сил швидкого розгортання, спільних навчань, оборонних інвестицій і розвитку промислової бази. Окремий блок досліджень присвячено впливу повномасштабної війни Росії проти України на європейську оборонну політику, де, зокрема, відзначається, що війна стала каталізатором переосмислення ролі ЄС у колективному захисті, посилення фінансування оборони та інституціоналізації оборонно промислового виміру через програми на кшталт Європейського оборонного фонду [34].

Значний пласт сучасної історіографії концентрується на інструментальній складовій CSDP: місіях та операціях, оборонному плануванні й оборонно промислового вимірі. Офіційні звіти та довідки ЄС про місії й операції, а також річні огляди CSDP формують основу емпіричної бази, що дає змогу простежити географію, мандати та результати діяльності Союзу за межами власних кордонів. На основі цих матеріалів дослідники аналізують еволюцію

співвідношення цивільних і військових місій, поступове посилення уваги до сектору безпеки та верховенства права, а також зміни у структурі командування і управління, включаючи створення військової структури планування і проведення операцій [89]. Окремі праці розглядають місії та операції як інструменти кризового менеджменту і водночас як засіб конструювання ЄС як суб'єкта міжнародної безпеки, що здатний діяти за мандатами ООН або на запрошення держав партнерів [37]. Важливим напрямом досліджень є оборонно-промисловий та фінансовий вимір безпекової політики ЄС. Регламент про Європейський оборонний фонд закріпив створення фінансового інструменту, покликаного підтримувати спільні дослідження і розробки, заохочувати кооперацію між оборонними підприємствами держав членів та зміцнювати конкурентоспроможність і інноваційний потенціал європейської оборонної промислової бази [27]. У працях Дж. Перотто цей інструмент аналізується як ключовий елемент правової рамки європейської оборонної промисловості та практичного втілення концепції стратегічної автономії, що зумовлює тіснішу координацію промислової та безпекової політики [33]. У свою чергу дослідження Н. Гвалії висвітлюють, як комбінація інструментів EDF, PESCO та узгодженого щорічного огляду оборони спрямована на подолання фрагментації оборонного ринку ЄС і стимулювання спільних закупівель та стандартизації, але нашоується на стійкі національні інтереси та різний рівень бюджетних можливостей держав

Українська історіографія безпекової і оборонної політики ЄС інтенсивно розвивається після 2014 року і особливо після 2022 року, коли увага дослідників зосередилася на місці ЄС у системі гарантування безпеки України, трансформації стратегічних документів Союзу та їх практичному вимірі. У працях О. Горбач здійснюється порівняльний аналіз Європейської стратегії безпеки та Глобальної стратегії, зокрема щодо трактування загроз зі Сходу, ролі розширення і політики сусідства, що дозволяє виявити еволюцію бачення східного виміру безпеки [120; 139]. О. Івасечко розглядає Стратегічний компас як нову оборонну стратегію ЄС і концептуальну основу для формування

сучасної безпекової архітектури Союзу, наголошуючи на зміні пріоритетів під впливом агресії Росії проти України та посиленні акценту на оборонній солідарності, стійкості та зміцненні партнерств з державами східного флангу [88].

Українські автори також приділяють увагу місцям і ролі України в контексті CSDP, участі в цивільних місіях ЄС та перспективам глибшої інтеграції в європейські оборонні ініціативи, що суттєво доповнює західний дискурс власним досвідом держави бенефіціара безпекової та оборонної політики ЄС . Сформована впродовж останніх двох десятиліть історіографія спирається на багаторівневу джерельну базу, що поєднує нормативно правові акти, стратегічні документи, відомчі звіти, статистичні масиви та академічні дослідження. Базовий рівень становлять установчі договори ЄС, у яких закріплено повноваження Союзу у сфері спільної безпекової та оборонної політики, включаючи положення про поступове формування спільної оборони, положення про PESCO, а також механізми взаємодії з НАТО та третіми державами [86]. Їх аналіз дозволяє окреслити юридичні межі амбіцій ЄС, визначити компетенції інституцій у сфері CSDP і зрозуміти, як формальна компетенція трансформується в реальні інструменти безпекової політики через вторинне право та політичні рішення.

Другий рівень джерел становлять стратегічні документи: Європейська стратегія безпеки, Глобальна стратегія і Стратегічний компас Вони виконують функцію політичної рамки, що задає бачення загроз, пріоритетів, інструментів і партнерств Союзу. Порівняльний аналіз цих документів дає змогу простежити перехід від переважно нормативного розуміння ролі ЄС до амбітнішого бачення Союзу як актора, здатного здійснювати повний спектр кризового менеджменту, зміцнювати оборонну промислову базу та розвивати власні оперативні спроможності]. У цьому контексті особливого значення набуває зафіксована в Глобальній стратегії та Стратегічному компасі концепція стратегічної автономії, яка вимагає поєднання політичної єдності, спільного бачення загроз і відповідного рівня оборонних інвестицій .

Третю групу становлять документи імплементації та оборонного планування, які деталізують, як стратегічні цілі трансформуються в конкретні зобов'язання і програми. До них належить План імплементації у сфері безпеки і оборони, що окреслює пріоритети щодо розвитку спроможностей, реформування механізмів управління місіями та посилення взаємосумісності [15], а також документи, пов'язані з PESCO, де вказані критерії участі, перелік проєктів, зобов'язання щодо видатків і спільних навчань [26; 28; 36]. Окремий пласт становлять нормативні акти та пояснювальні матеріали щодо Європейського оборонного фонду, які визначають правила фінансування спільних досліджень і розробок, умови участі оборонних підприємств різних держав, механізми стимулювання відкритості ланцюгів постачання і зменшення дублювання програм [27; 33]. Ці джерела дозволяють дослідити внутрішню логіку оборонної інтеграції, співвідношення політичних декларацій і реальної динаміки спільних проєктів, а також виявити конфлікти між національними промисловими інтересами і загальноєвропейськими цілями [23; 26; 36].

Четверта група джерел це статистичні та фактологічні матеріали щодо місій і операцій CSDP, підготовлені Європейською службою зовнішніх дій, Радою ЄС та профільними структурами [28; 29]. Офіційні довідки і карти місій містять дані про мандати, чисельність персоналу, бюджети, тривалість і географічне розташування місій та операцій, що дає змогу здійснювати порівняльний аналіз їх результативності, виявляти зміни у пріоритетних регіонах і сферах втручання, а також відстежувати поступове зміщення акцентів із класичних операцій підтримання миру до тренувальних, дорадчих і цивільних місій із реформування сектору безпеки [28; 29]. Річні звіти про місії й операції, підготовлені Європейською службою зовнішніх дій, доповнюють цю інформацію якісними характеристиками досягнутих результатів, викликів і уроків, що дозволяє оцінювати не лише кількісні параметри, а й глибину впливу CSDP на безпекові середовища приймаючих держав [28; 31; 32]. Разом із методологічно виваженими дослідженнями, присвяченими місіям як інструментам управління кризами, ці джерела створюють базу для аналізу

ефективності CSDP у зіставленні з іншими інструментами зовнішньої дії ЄС [31; 32; 37].

П'яту групу становить масив академічних монографій, статей і політичних брифів авторитетних європейських інститутів та наукових видавництв. До неї належать фундаментальні праці Дж. Гоурта, що пропонують системний огляд становлення та трансформації безпекової і оборонної політики ЄС [22], аналітичні збірники EUISS, присвячені імплементації Глобальної стратегії та розвитку оборонних партнерств [21; 30], а також дослідження провідних аналітичних центрів, таких як Egmont Institute та CEPS, які акцентують на PESCO та модульній інтеграції оборонних спроможностей [28; 36]. Важливу роль відіграють публікації у рецензованих журналах *European Papers*, *Journal of Politics and Democratization* та інших, у яких розглядаються правові аспекти оборонно промислової співпраці, вплив війни в Україні на переорієнтацію CSDP, дилеми стратегічної автономії і трансатлантичної солідарності [33; 34; 35]. Ці праці забезпечують теоретичне осмислення еволюції політики, пропонують типології моделей оборонної інтеграції і виступають важливим джерелом концептуального апарату для даного дослідження [21 123; 30 36].

Шосту групу джерел становить україномовний корпус досліджень, орієнтований на аналіз місця ЄС у європейській та глобальній системі безпеки з урахуванням українського досвіду та специфіки регіонального контексту [138; 39]. Для цих праць характерна поєднана опора на офіційні документи ЄС, національні стратегії України та емпіричний матеріал, пов'язаний із безпековими наслідками російсько української війни. У роботах О. Горбач здійснюється критичний аналіз зміни акцентів між Європейською стратегією безпеки і Глобальною стратегією, зокрема щодо розуміння загроз зі Сходу, політики сусідства та ролі України [39]. Дослідження О. Івасечко розглядає Стратегічний компас як нову оборонну стратегію ЄС, що не лише переосмислює роль Союзу як безпекового актора, а й підкреслює важливість стійкої підтримки України та посилення східного виміру політики розширення і

партнерства [24] Включення цих джерел дозволяє уникнути однобічності західноцентричного погляду та інтегрувати у дослідження перспективу держави, яка безпосередньо зазнає впливу трансформацій безпекової і оборонної політики ЄС.

Джерельну базу дослідження становить комплекс нормативно-правових актів міжнародних організацій, установчих і галузевих правових актів Європейського Союзу, міжнародних договорів, стратегічних документів, офіційних звітів та статистичних матеріалів, а також широке коло академічних праць українських і зарубіжних авторів. Ключове місце посідають установчі договори ЄС – Маастрихтський, Амстердамський, Ніщський та Лісабонський договори, у яких закріплено компетенції Союзу у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики й Спільної політики безпеки та оборони, а також положення про поступове формування спільної оборони та постійну структуровану співпрацю PESCO. Важливу групу становлять стратегічні документи ЄС – Європейська стратегія безпеки, Глобальна стратегія, Стратегічний компас, План імплементації у сфері безпеки й оборони, документи, що регламентують діяльність PESCO, Європейського оборонного фонду та інших інструментів оборонної інтеграції. До емпіричного масиву належать офіційні довідки, карти, річні звіти про місії та операції CSDP, які надають дані щодо мандатів, географії, чисельності персоналу, бюджетів та результативності діяльності ЄС як безпекового актора. Джерельну базу доповнюють фундаментальні монографії, аналітичні збірники та статті провідних європейських і українських дослідників, присвячені еволюції CSDP, її інституційному оформленню, концепції стратегічної автономії, взаємовідносинам ЄС і НАТО та впливу російсько-української війни на трансформацію європейської безпекової архітектури. Сукупність цих джерел забезпечує багаторівневий підхід до аналізу: від правової рамки й стратегічних орієнтирів до конкретних механізмів оборонного планування, місій та операцій, що дозволяє розглядати спільну безпекову й оборонну політику ЄС як динамічну, багатовимірну систему.

З методологічного погляду ключового значення набуває критичний аналіз надійності й обмежень описаних груп джерел. Установчі договори та стратегічні документи відображають консенсус політичних еліт у момент ухвалення, проте не завжди оперативно оновлюються відповідно до динаміки загроз, що зумовлює необхідність їх постійного зіставлення з більш пізніми імплементаційними рішеннями, фінансовими даними та розвитком оборонно промислових інструментів [15; 16; 17; 20; 24; 27]. Офіційні звіти про місії й операції, як правило, акцентують увагу на досягненнях і мінімізують згадки про недоліки мандатів, політичні суперечності та обмеженість ресурсів, тому їх доцільно доповнювати незалежними аналітичними оцінками міжнародних дослідницьких центрів, які застосовують зіставні індикатори ефективності [28; 29; 31; 32].

Академічні дослідження, у свою чергу, містять інтерпретації, що залежать від теоретичних позицій авторів і політичного контексту їх написання; у випадку безпекових студій це особливо помітно в оцінках балансу між колективною обороною НАТО і автономними спроможностями ЄС, а також у трактуванні поняття стратегічної автономії [21; 22; 23; 30; 33 36]. Для забезпечення об'єктивності дане дослідження поєднує порівняльний аналіз аргументів різних наукових шкіл з емпіричною верифікацією на основі офіційних статистичних і звітних матеріалів, що дозволяє уникнути редукції складної реальності до окремих концептуальних схем [28; 29; 31; 32]. Узагальнені характеристики основних груп джерел подано у таблиці 1.1, де систематизовано їх змістові особливості, хронологічне охоплення та аналітичний потенціал для подальшого вивчення еволюції безпекової і оборонної політики ЄС.

Таблиця № 1.1.

Узагальнена характеристика джерельної бази дослідження безпекової і оборонної політики ЄС

Група джерел	Типові документи або праці	Хронологічне охоплення	Аналітичний потенціал для дослідження безпекової і оборонної політики ЄС
Установчі та нормативно	Консолідовані редакції Договору про ЄС і	Від набуття чинності	Дають змогу визначити юридичні рамки CSDP, компетенції інституцій, процедури

правові акти ЄС	Договору про функціонування ЄС, Лісабонський договір	Лісабонського договору до сьогодні	ухвалення рішень і механізми оборонної співпраці
Стратегічні концептуальні документи ЄС	Європейська стратегія безпеки, Глобальна стратегія, Стратегічний компас	2003 2020 ті роки	Забезпечують розуміння еволюції бачення загроз, цілей і пріоритетів безпекової та оборонної політики ЄС, появи концепції стратегічної автономії
Документи імплементації та оборонного планування	План імплементації у сфері безпеки і оборони, документи PESCO, регламент про Європейський оборонний фонд	Після 2016 року	Дозволяють дослідити механізми реалізації стратегічних цілей, зобов'язання держав членів щодо спроможностей, інвестицій і спільних проєктів
Звіти та статистика щодо місій і операцій CSDP	Фактичні матеріали і річні звіти ЄС щодо місій та операцій, Handbook on CSDP, аналітика SIPRI	Від запуску перших місій з 2003 року до сьогодні	Забезпечують кількісний і якісний аналіз діяльності місій та операцій, дозволяють оцінити ефективність CSDP як інструменту управління кризами
Академічні монографії, статті та політичні брифи	Праці Дж. Гоурта, збірники EUISS, дослідження CEPS, European Papers, Journal of Politics and Democratization	Переважно після 2000 року	Формують теоретичні підходи до аналізу безпекової і оборонної політики ЄС, пропонують типології моделей інтеграції та оцінки стратегічної автономії
Українські наукові дослідження	Праці О. Горбач, О. Івасечко та інших українських авторів	Після 2014 року, з акцентом на період після 2016 року	Відображають сприйняття ЄС як безпекового актора з позиції України, враховують досвід російсько української війни та вплив європейських стратегічних документів на регіональну безпеку

Джерело: сформовано самостійно автором на основі власного дослідження.

Узагальнений аналіз історіографії та джерельної бази безпекової і оборонної політики ЄС засвідчує поступовий перехід від описових і нормативно орієнтованих інтерпретацій початку 2000 х років до складнішого, багатовимірного бачення Союзу як безпекового та оборонного актора, вбудованого у ширшу систему колективної оборони, трансатлантичних відносин і глобального багатостороннього порядку. Ранні праці, що спиралися на Європейську стратегію безпеки і перші місії CSDP, фіксували становлення ЄС як специфічної нормативної сили, котра поєднує інструменти розвитку, дипломатії та обмежених воєнних спроможностей і водночас залишає за НАТО ядро колективної оборони. З прийняттям Глобальної стратегії та запуском PESCO, узгодженого щорічного огляду оборони і Європейського оборонного фонду акцент досліджень зміщується до аналізу інституційної архітектури оборонної інтеграції, ролі оборонно промислової політики та стратегічної автономії. Стратегічний компас і досвід повномасштабної війни Росії проти України посилили увагу до здатності ЄС діяти у повному спектрі кризових

ситуацій, зокрема до питань сил швидкого розгортання, стійкості до гібридних загроз і посилення партнерств із державами східного флангу. Запропонована класифікація джерел показує, що жодна окрема група не є самодостатньою для комплексного аналізу безпекової і оборонної політики ЄС. Установчі договори та стратегічні документи задають нормативні рамки і політичні амбіції, але потребують доповнення імплементаційними рішеннями, фінансовими даними й оборонно промисловими програмами, які розкривають реальний ступінь готовності держав членів втілювати задекларовані цілі. Офіційні звіти щодо місій і операцій забезпечують необхідний емпіричний фундамент, однак їхня інституційна зумовленість вимагає критичного прочитання і зіставлення з незалежними оцінками дослідницьких центрів та академічною літературою. Водночас українська історіографія, що активно розвивається у відповідь на зміну безпекового середовища внаслідок російсько української війни, додає до переважно західноєвропейського дискурсу перспективу держави, для якої еволюція безпекової і оборонної політики ЄС має безпосередній екзистенційний вимір. Сукупне використання зазначених груп джерел створює можливість для аналізу трансформацій безпекової і оборонної політики ЄС, дозволяє простежити відповідність між правовими нормами, стратегічними деклараціями, практичними кроками з нарощування спроможностей і фактичним внеском ЄС у гарантування регіональної та глобальної безпеки, виявити структурні обмеження і суперечності, що визначають подальші горизонти еволюції цієї політики.

1.2. Інституційний вимір безпекової і оборонної політики ЄС

Інституційний вимір безпекової та оборонної політики ЄС варто розпочати із розуміння даного поняття. Історично вперше про необхідність здійснення даного роду політики стало зрозуміло після закінчення Другої світової війни, а перше закріплення у Брюссельському договорі положення про економічне, культурне та соціальне співробітництво, а також необхідність колективної самооборони [13]. Укладення даного договору призвело до двох

підходів у розумінні стратегії оборони ЄС. За першим підходом, було створено безуспішне Європейське оборонне співтовариство у 1950 році, яке слугувало, швидше за все, першим кроком до оборонної інтеграції ЄС як наднаціонального утворення. Повний провал даної організації призвів у 1954 році до внесення поправок до Брюссельського договору та передачі європейського військового співробітництва до сфери управління Атлантичного альянсу, який створювався Північноатлантичним договором 1949 року, та організації під назвою: НАТО. Таким чином, новостворене Європейське оборонне співробітництво було обмежено до неактивного форуму Західноєвропейського Союзу, а інтеграція ЄС у даній сфері не відбувалась аж до закінчення «холодної війни». Провал такого підходу криється у спрощеному функціональному шляху оборонної інтеграції, а тому безпеку та оборону було поставлено на друге місце, коли більше уваги приділялося економіці та зовнішній політиці.

Знову заговорили про необхідність створення оборонного та безпекового напрямку управління ЄС у 1972 році, коли економіка ЄС набула окремо високих позицій у світі та стала впливовою сферою зовнішніх відносин ЄС та її держав-членів. Це, зрештою, призвело до створення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також затвердження у 1992 році Європейської політики безпеки та оборони (ESDP), яка вступила в дію на основі Амстердамського договору від 1999 року [14]. Еволюція та розвиток Європейської політики безпеки та оборони визначалися взаємодією трьох базових чинників, кожен з яких послідовно задавав рамки її інституційного й стратегічного ускладнення. Першим чинником виступала активна європейська інтеграція як системна рушійна сила укладання та перегляду установчих договорів, через які закріплювалися компетенції ЄС у безпеково-оборонній сфері. Другий чинник становили трансатлантичні відносини, що безпосередньо впливали на формування європейської безпекової та оборонної ідентичності як у межах НАТО, так і поза ним, задаючи баланс між автономією ЄС і залежністю від американських гарантій. Третім чинником

були стратегічні зміни міжнародного контексту, які коригували пріоритети ЄС відповідно до трансформації загроз, типів конфліктів і структури глобального порядку [15].

Водночас аналітичний розгляд Європейської політики безпеки та оборони потребує врахування її внутрішньої суперечливості: попри динамічний характер розвитку, процес формування політики супроводжується концептуальними й процедурними дискусіями. Їхнім джерелом, по-перше, є специфічна природа ЄС як наднаціонального утворення та водночас нестандартної міжурядової організації, що ускладнює однозначне визначення напрямів політики захисту й безпеки всередині Союзу. По-друге, правосуб'єктність ЄС уможлиблює укладання угод у сфері безпеки та оборони з третіми сторонами й набуття відповідних зобов'язань, що розширює зовнішній вимір політики, але водночас піднімає питання її узгодженості з національними пріоритетами держав-членів. По-третє, механізм ухвалення рішень у ЄС ґрунтується на ініціативах держав-членів та їхніх громадських представників і реалізується через кооперацію з іншими міжурядовими організаціями у сфері зовнішньої політики й оборони; така багаторівнева процедура забезпечує легітимність, але водночас створює ризики фрагментації та сповільнення реакцій у кризових ситуаціях [16].

Ряд цих суперечок призвів до того, що Європейська політика безпеки та оборони була досить фрагментарною та зазнавала втручань з боку третіх сторін. У зв'язку з цим дана політика так і припинилась на етапі її становлення. За другим підходом спроба утворити оборонну та безпекову політику ЄС теж поки що не увінчалась успіхом, однак дана політика знаходиться у активній фазі її розробки та розвитку. Початок другого підходу у формуванні політики безпеки й оборони ознаменувався прийняттям Лісабонського договору у 2007 році, який набув чинності у 2009 році [1]. Однак, цим договором не давалось визначення поняттям «безпека» і «оборона», що спричинило ряд проблем у розумінні та формуванні політики безпеки й оборони. Негативним було й те, що співвідношення цих понять та їх

розгляд як взаємопов'язаних на той час не відбувався, а тому не можна говорити й про побудову ефективної зовнішньої політики ЄС у сфері безпеки й оборони. Складність розуміння понять «безпека» й «оборона» по відношенню до ЄС зумовлюється ще й тим, що ЄС – це складне багатонаціональне утворення, а тому виникає необхідність розгляду даних понять у контексті внутрішньої та зовнішньої сторін їх прояву, тобто безпека й оборона ЄС спрямовується як на внутрішні відносини між державами-членами ЄС, так і на зовнішні. У своїй еволюції та інтеграції ЄС поступово вибудовує політику безпеки й оборони таким чином, що її розмежування на зовнішню та внутрішню втрачає свою необхідність. Для цього було достатньо ввести у 2003 році Стратегію європейської безпеки [17]. Однак, з часом, у процесі активного становлення безпекової та оборонної політики ЄС, все ж таки, стало зрозуміло, що неможливо на практиці об'єднати два виміри безпеки ЄС: зовнішню та внутрішню. Через це у 2010 році ЄС було розроблено і затверджено Внутрішню стратегію безпеки для ЄС [18] (у 2019 році на зміну їй було утверджено «Європейський порядок денний щодо безпеки 2019-2024 рр.»), а в 2016 році – Глобальну стратегію безпеки ЄС [19], які підкреслили різницю між цими двома напрямками політики ЄС. На основі останнього документа була утверджена Спільна безпекова та оборонна політика ЄС, яка дозволяє Євросоюзу взяти на себе провідну роль у операціях з підтримання миру, запобігання конфліктів та у зміцненні міжнародної безпеки. Вона є невід'ємною частиною комплексного підходу ЄС до врегулювання криз, що спирається на цивільні та військові ресурси. Для того, щоб дати можливість Європейському Союзу повною мірою взяти на себе відповідальність за врегулювання криз та діяти як суб'єкт глобальної безпеки, держави-члени ЄС вирішили створити постійні політичні, військові та цивільні інституції, які і утворюють структуру органів, які здійснюють оборонну та безпекову політику ЄС.

Першим із ключових інституційних утворень у системі Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС є Комітет з питань політики та

безпеки (PSC), правовий статус якого закріплено статтею 38 Договору про Європейський Союз. Комітет функціонує як підготовчий орган Ради ЄС і проводить засідання на рівні послів держав-членів, забезпечуючи постійний політико-дипломатичний моніторинг зовнішнього середовища. Його діяльність зосереджена на систематичному відстеженні міжнародної ситуації, виробленні допоміжних аналітичних і рекомендаційних позицій для формування політики в межах Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗБП), включно зі Спільною політикою безпеки і оборони. У кризових умовах PSC наділений функцією підготовки послідовної реакції ЄС, а також здійснює політичний контроль і стратегічне керівництво відповідними кризовими операціями, що підкреслює його центральне місце у виконавчо-координаційній архітектурі Союзу. Як орган, відповідальний одночасно за CFSP та CSDP, Комітет реалізує комплекс повноважень у сфері безпеки та оборони: спостерігає за динамікою міжнародної ситуації, формує і рекомендує Раді ЄС стратегічні підходи та варіанти політичних дій у цій сфері, надає директивні вказівки Військовому комітету, Політично-військовій групі та Комітету з цивільних аспектів управління кризами, а також здійснює політичний контроль і стратегічне керівництво операціями з врегулювання криз, забезпечуючи їх узгодженість із загальними цілями та інтересами Європейського Союзу [1].

Комітет з питань політики та безпеки складається з послів держав-членів, що базуються в Брюсселі, а головує представники Європейської служби зовнішньої дії. Він збирається двічі на тиждень, а за необхідності – частіше.

Наступним структурним утворенням, на яке покладаються функції у сфері безпекової та оборонної політики ЄС є Військовий комітет Європейського Союзу (EUMC) [20], який є вищим військовим органом, створеним в рамках Ради Європи. До його складу входять начальники оборон держав-членів, які регулярно представляються їх постійними військовими представниками. Військовий комітет Європейського Союзу надає Комітету з

питань політики та безпеки поради та рекомендації з усіх військових питань у межах ЄС. На прохання Комітету з питань політики та безпеки він видає Початкову директиву Генеральному директору щодо розробки та представлення стратегічних військових варіантів. Він оцінює стратегічні військові варіанти, розроблені Військовим комітетом Європейського Союзу, та передає їх до Комітету з питань політики та безпеки разом із їх оцінкою та військовими порадами. На основі військового варіанту, обраного Радою, вона затверджує Директиву про первинне планування для командувача операцією. На основі оцінки Військовий комітет Європейського Союзу надає поради та рекомендації: щодо Концепції операцій, розроблених командувачем операціями, на проект Плану операцій (OPLAN), складений командувачем операціями. Під час операції Військовий комітет Європейського Союзу стежить за належним виконанням військових операцій, що проводяться під відповідальністю командувача операцією. Військовий комітет Європейського Союзу складається з начальників оборонних штабів держав-членів, які регулярно представляються їх постійними військовими представниками. Він має постійного голову, який обирається начальниками оборон держав-членів і призначається Радою Європи на три роки.

Також консультативні функції у сфері оборонної та безпекової політики ЄС покладені на Комітет з цивільних аспектів антикризового управління (CIVCOM) [21, с. 80]. Цей комітет надає інформацію, розробляє рекомендації та дає свій висновок Комітету з питань політики та безпеки щодо цивільних аспектів управління кризами. Для реалізації оборонної та безпекової політики ЄС було створено Політично-військову групу (ПВГ) [22, с. 111], яка проводить підготовчу роботу в даній галузі до Комітету з питань політики та безпеки. Вона охоплює політичні аспекти військових та цивільно-військових питань ЄС, включаючи концепції, можливості, операції та місії. Вона готує Висновки Ради, надає Рекомендації для Комітету з питань політики та безпеки та контролює їх ефективне виконання. Це сприяє розробці горизонтальної політики та сприяє обміну інформацією. Вона несе особливу відповідальність

за партнерство з третіми державами та іншими організаціями, включаючи відносини між ЄС та НАТО, а також навчання. Дирекція з питань політики безпеки та оборони (SECDEFPOL) [23] - це Дирекція, яка відповідає за координацію та управління загальним внеском у вирішення зовнішніх загроз безпеці та підтримку зусиль щодо імплементації Глобальної стратегії ЄС у галузі безпеки та оборони, зокрема щодо розвитку політики та інструментів для досягнення рівня амбіцій ЄС та подальшого розвитку Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Це включає роботу над стратегічними питаннями та напрямками політики, включаючи кібербезпеку, гібридну, морську безпеку, боротьбу з тероризмом, роззброєння, нерозповсюдження та контроль над експортом зброї, а також оборонну політику та ініціативи, спрямовані на поглиблення оборонного співробітництва та розвиток військового потенціалу з метою посилення ролі ЄС як постачальника безпеки та оборони, здатного вирішувати як давні, так і нові загрози безпеці та сприяти глобальному миру та безпеці. Він також відповідає за сприяння відносинам ЄС щодо спільної політики безпеки та оборони з третіми країнами та міжнародними та регіональними організаціями. Дирекція складається з чотирьох підрозділів, що займаються: політикою безпеки та оборони (SECDEFPOL.1), партнерствами та угодами (SECDEFPOL.2), боротьбою з тероризмом (SECDEFPOL.3) та контролем над роззброєнням, нерозповсюдженням та експортом зброї (SECDEFPOL. 4).

Також було створено Комплексний підхід для Дирекції Управління безпеки та миру [24] – відповідальний за координацію та управління загальним внеском у інтегрований підхід, визначений Глобальною стратегією ЄС, що поєднує безпеку, розвиток та дипломатичні дії на підтримку спільного набору узгоджених цілей. У цих рамках та у співпраці з географічними та тематичними відділами Європейської служби зовнішніх зв'язків, а також іншими інституціями, ЄС забезпечує ефективну координацію реагування ЄС протягом усього конфліктного циклу, від раннього попередження та сканування горизонту до політико-стратегічного планування для

врегулювання та стабілізації криз, а також щодо безпеки громадян ЄС у кризових зонах, якщо це доречно. Комплексний підхід гарантує, що реакція ЄС враховує конфлікти та базується на належному аналізі з акцентом на забезпечення стабілізації та миру. Дирекція Управління безпеки та миру складається з чотирьох підрозділів, які займаються: концепціями, управлінням знаннями та програмами (ISP.1); підтримкою конфліктів та посередницької діяльності (ISP.2); комплексним стратегічним плануванням та стабілізацією (ISP.3); консульськими справами (ISP.4). Починаючи з 16 травня 2020 року, даний підрозділ є частиною Інтернет-провайдера, що зосереджується на створенні Європейського фонду миру.

Також для реалізації оборонної та безпекової політики ЄС було створено Військовий штаб Європейського Союзу (EUMS) [25], який координує військовий інструмент, приділяючи особливу увагу операціям або місіям (як військовим, так і тим, що потребують військової підтримки), та створенню військового потенціалу. Діяльність для досягнення цього результату включає: раннє попередження (через Єдиний аналітичний потенціал), оцінку ситуації, стратегічне планування, комунікаційні та інформаційні системи, розробку концепції, навчання та освіти, підтримку партнерських відносин. Він працює під безпосереднім керівництвом Високого представника Джозепа Боррелла, який очолює Раду закордонних справ та оборони.

Європейська служба зовнішніх відносин координує зовнішні дії ЄС. Як дипломатична служба ЄС [24], вона також відповідає за розробку та реалізацію Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Вона може використовувати в цьому аспекті запобігання кризам методи реагування та управління; починаючи від підтримки до гуманітарної допомоги, цивільного захисту, реформи сектору безпеки, стабілізації та евакуації громадян, до більш складних військових операцій, таких як підтримка миру та забезпечення миру. Військовий штаб Європейського Союзу посилює дипломатичні важелі ЄС, оскільки разом із державами-членами гарантує, що ЄС може діяти у військовій формі. Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності, яка

входить до складу Європейської служби зовнішньої діяльності, є постійно діючою структурою, відповідальною за автономне оперативне ведення цивільних операцій. Під політичним контролем та стратегічним керівництвом Комітету з питань політики та безпеки та загальними повноваженнями Високого представника, Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності забезпечує ефективне планування та проведення цивільних операцій з управління кризовими ситуаціями, а також належне виконання всіх завдань, пов'язаних з місіями. Директор Служби ЄС з питань цивільного планування та спроможності [26], будучи командувачем цивільної операції для кожної місії, здійснює управління та контроль на стратегічному рівні для оперативного планування та проведення всіх цивільних операцій з врегулювання криз. Директору допомагає низка вищих експертів з питань політики. Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності складається з наступних підрозділів:

1. Відділ ведення операцій – щоденно контактує з усіма цивільними місіями. Він підтримує керівників місій та персоналу місій у виконанні ними відповідних мандатів від імені командувача цивільної операції та забезпечує дотримання місіями політичних цілей Верховного представника та держав-членів. Відділ складається з трьох географічно організованих секцій (Європа, Африка, Азія / Близький Схід), що складаються з посадових осіб, відряджених національних експертів, включаючи експертів з питань міліції, верховенства права та морських питань. Цей підрозділ також відповідає за перегляд OPLAN відповідно до рекомендацій CIVCOM та PSC.

2. Керівник апарату Відділу горизонтальної координації. Начальник відділу персоналу відповідає за внутрішню координацію щоденних питань. Крім того, він несе стратегічні обов'язки, які виконуються двома секціями. Секція оперативних можливостей головним чином відповідає за надання настанов щодо наскрізних питань, таких як отримані уроки, включаючи розробку оперативних керівних принципів для забезпечення більшої послідовності та узгодженості виконання оперативних мандатів. Секція

оперативного планування підтримує оперативне планування та створення цивільних місій, створюючи групи з планування для розробки документів оперативного планування, таких як Концепція операції (CONOPS) та Оперативний план (OPLAN), для підтримки місій у всіх аспектах їх фаз запуску.

3. Відділ персоналу місій. Відділ персоналу місій відповідає за кадрову політику для цивільних місій та організовує відбір персоналу міжнародної місії. Відділ відповідає за відрядженого персоналу та взаємодіє з відряджувальними органами з усіх питань, що стосуються відрядження. Щодо співробітників, що працюють на міжнародних контрактах, Відділ відповідає за горизонтальні договірні питання та координує всі правові аспекти, а також судовий процес. Він є кореспондентом з питань захисту даних для цивільних місій та координує справи Омбудсмена для Директорату. Відділ є провідною службою для проекту «Воротар», який є основним ІТ-інструментом для підбору персоналу. Разом із Відділом оперативної підтримки місій Відділ персоналу розробляє ІТ-програми для управління людськими ресурсами.

4. Відділ оперативної підтримки місій. Відділ оперативної підтримки місій відповідає за СНД, ІТ-програми, а також за логістику та закупівлі на рівні штаб-квартири. Відділ здійснює доставку обладнання до десяти цивільних місій, забезпечуючи дотримання всіх фінансових та правових норм при закупівлі та використанні такого обладнання. За цією функцією Відділ оперативної підтримки місій також підтримує зв'язок із цивільним складом, розташованим у Південній Швеції, яким керує Шведське агентство з питань надзвичайних ситуацій MSB. Крім того, Відділ оперативної підтримки місій допомагає цивільним місіям у визначенні та управлінні їх бюджетами з відповідними зацікавленими сторонами (країнами-членами ЄС та інструментами зовнішньої політики). Можливість військового планування та проведення [27] була створена 08.06.2017 р. з метою надання можливості ЄС реагувати ефективніше як постачальник послуг безпеки за його межами.

Можливість військового планування та проведення відповідає за оперативне планування та проведення військових місій ЄС, які не виконуються. Зараз вона командує навчальними місіями ЄС (EUTM) у Малі, Сомалі та Центральноафриканській Республіці. 19 листопада 2018 року Рада Європи погодилася надати можливості військового планування та проведення додаткову відповідальність бути готовим також планувати та проводити одну виконавчу військову операцію за розміром бойової групи ЄС. Окрему увагу слід приділити Європейському оборонному агентству (EDA) [28], яке підтримує розвиток оборонного потенціалу та військове співробітництво між його державами-членами (усі держави-члени ЄС, крім Данії). Агенство було створено у липні 2004 р. Заснована в Брюсселі, EDA забезпечує та сприяє оборонній співпраці між своїми державами-членами протягом усього життєвого циклу можливостей, включаючи співпрацю у галузі досліджень та технологій, а також закупівель або навчання. Європейське оборонне агентство було створене в рамках спільних дій Ради міністрів «для підтримки Ради та держав-членів у їхніх зусиллях щодо вдосконалення обороноздатності ЄС у кризовій ситуації, а також управління та підтримки Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) такою, якою вона є зараз та розвивається в майбутньому» [29]. Рішенням Ради міністрів CFSP 2015/1835 від 12.10.2015 р. було стверджено статут, місце перебування та правила діяльності EDA. Його основні завдання: розвиток обороноздатності; сприяння оборонним дослідженням і технологіям; сприяння співробітництву в галузі озброєнь; створення конкурентоспроможного європейського ринку оборонного обладнання; зміцнення європейської оборони, технологічної та промислової бази. У травні 2017 року, після довготермінового огляду, ініційованого керівником Агентства, міністри оборони домовились посилити місію ЄАО, посиливши її роль як головного інструменту для планування міжурядового потенціалу та встановлення пріоритетів у Європі; як головний форум та координатор на весь життєвий цикл розвитку здібностей; і як центральний інтерфейс та місток держав-членів до інституцій та зацікавлених сторін ЄС.

Агентство підписало адміністративні угоди з Норвегією (2006 р.), Швейцарією (2012 р.), Республікою Сербія (2013 р.) та Україною (2015 р.), що дозволяє їм брати участь у проектах та програмах EDA.

Європейський коледж безпеки та оборони (ESDC) був створений в 2005 році з метою забезпечення освіти стратегічного рівня в європейській політиці безпеки і оборони, в даний час спільної політики безпеки і оборони (CSDP). Він пройшов ретельний аналіз потреб та етапи експериментів. Створення ESDC мало надати спільній політиці безпеки та оборони інструмент навчання та освіти, який активно пропагує європейську культуру безпеки. Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу [30] – утворення ЄС, яке займається аналізом питань зовнішньої, безпекової та оборонної політики. Був створений в січні 2002 року як автономне відомство в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP). Він створювався з метою виховання спільної культури безпеки для ЄС, підтримки розробки та прогнозування її зовнішньої політики, а також збагачення стратегічних дискусій всередині та за межами Європи. Розташований у Парижі, з реєстрацією в Брюсселі, Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу зараз є невід'ємною частиною нових структур, що лежать в основі подальшого розвитку СПБО. Основне завдання Інституту полягає у наданні аналізів та питань для обговорення, які можуть бути корисними та важливими для формулювання політики ЄС. Виконуючи цю місію, він також виступає як взаємодіюча структура між європейськими експертами та особами, що приймають рішення на всіх рівнях. Супутниковий центр Європейського Союзу [31] – підтримує прийняття рішень у галузі оборонної та безпекової політики ЄС шляхом аналізу даних супутників спостереження Землі. Центр був заснований у 1992 році та включений як агентство до Європейського Союзу в січні 2002 року для надання геопросторових розвідувальних продуктів та послуг у контексті Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, зокрема, Спільної політики безпеки та оборони, насамперед через аналіз даних супутників спостереження Землі. Супутниковий центр ЄС стає провідним постачальником послуг з

геопросторової інформації, пов'язаних з безпекою та обороною в ЄС, і повністю пов'язаний зі структурами ЄС, а також усіма відповідними заходами з розвитку та співпраці у сфері космосу та безпеки. Також характерною ознакою зовнішньої політики безпеки та оборони ЄС є партнерство, яке завжди було в основі політики безпеки та оборони ЄС. Воно передбачає участь партнерів у місіях та операціях ЄС у рамках СПБО та спільну роботу над різними питаннями безпеки та оборони. ЄС прихильний різним рамкам поглибленої координації та співпраці, зокрема з ООН та НАТО, а також - наприклад, Африканським союзом, Сахелем G5, ОБСЄ або АСЕАН. Основні положення про партнерство закріплені статтею 21 ДЄС, де вказується, що багатосторонність є основою зовнішньої дії ЄС: «Союз повинен сприяти багатосторонньому вирішенню загальних проблем, зокрема в рамках Організації Об'єднаних Націй» [1].

Таким чином, Спільна безпекова та оборонна політика ЄС дозволяє Євросоюзу взяти на себе провідну роль у операціях з підтримання миру, запобігання конфліктів та у зміцненні міжнародної безпеки. Вона є невід'ємною частиною комплексного підходу ЄС до врегулювання криз, що спирається на цивільні та військові ресурси. Для того, щоб дати можливість Європейському Союзу повною мірою взяти на себе відповідальність за врегулювання криз та діяти як суб'єкт глобальної безпеки, держави-члени ЄС створили постійні політичні, військові та цивільні інституції, які і утворюють структуру органів, які здійснюють оборонну та безпекову політику ЄС. До таких органів належать: Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет Європейського Союзу, Комітет з цивільних аспектів антикризового управління, Політично-військова група, Директорат з питань політики безпеки та оборони, Управління безпеки і миру, Військовий штаб Європейського Союзу, Європейська служба зовнішніх відносин, Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності, Можливість військового планування та проведення, Європейське оборонне агентство, Європейський коледж безпеки та оборони та Супутниковий центр Європейського Союзу. Спільна

політика безпеки та оборони (СПБО) встановлює основу для політичних та військових структур ЄС, а також військових та цивільних місій та операцій за кордоном. Глобальна стратегія ЄС 2016 р. викладає стратегію СПБО, тоді як Лісабонський договір уточнює інституційні аспекти та посилює роль Європейського парламенту. Недавно СПБО зазнала серйозних стратегічних та оперативних змін, щоб відповісти на виклики безпеці та популярний попит на збільшення реакцій ЄС.

Глобальна стратегія ЄС 2016 року окреслює рамкову логіку сучасної зовнішньої політики Союзу через визначення п'яти взаємопов'язаних пріоритетів. Першочергового значення надається безпеці самого Європейського Союзу як передумові стабільності його внутрішнього розвитку та зовнішньої суб'єктності. Другий пріоритет спрямований на підвищення стійкості держав і суспільств у східному та південному сусідстві ЄС, що розглядається як критичний елемент запобігання кризам і зменшення транснаціональних ризиків для Союзу. Третій пріоритет полягає у розвитку комплексного підходу до конфліктів, тобто в поєднанні дипломатичних, економічних, безпекових і гуманітарних інструментів для їх попередження, врегулювання та післяконфліктної стабілізації. Четвертий вектор пов'язаний із підтримкою кооперативних регіональних порядків, що передбачає зміцнення багатосторонніх механізмів взаємодії в ключових для ЄС регіонах та суміжних просторах. П'ятий пріоритет фокусується на формуванні системи глобального управління XXI століття, у межах якої ЄС прагне посилити ефективність міжнародних інституцій та правил, що регулюють світовий порядок [19]. Реалізація цієї стратегії передбачає її регулярний, щорічний перегляд у форматі консультацій із Радою ЄС, Європейською Комісією та Європейським Парламентом, що забезпечує одночасно політичну легітимацію, інституційну узгодженість і адаптивність стратегічних орієнтирів до змін міжнародного середовища. 16 вересня 2016 року в Братиславі держави-члени ЄС (EUMS) підтвердили свій намір посилити співпрацю ЄС у сфері зовнішньої безпеки та

оборони. В результаті цього було створено «зимовий пакет оборони», який складався з трьох ініціатив:

1. У листопаді 2016 р. Віце-прем'єр-міністр представив Раді «План імплементації у галузі безпеки та оборони», метою якого було втілення в життя бачення щодо питань оборони та безпеки. У плані викладено 13 пропозицій, серед яких: координований щорічний огляд оборони з акцентом на витратах (перший пробний запуск був завершений у 2018 році, а перший повний цикл розпочався восени 2019 року); краща швидка реакція ЄС, у тому числі за допомогою використання бойових груп ЄС; новий єдиний механізм постійного структурного співробітництва (PESCO) для тих членів ЄС, які бажають взяти на себе більші зобов'язання щодо безпеки та оборони.

2. Паралельно віце-президент представив державам-членам Європейський оборонний план дій (EDAP) із ключовими пропозиціями, що стосуються Європейського оборонного фонду (EDF), зосередженого на оборонних дослідженнях та розвитку оборонної спроможності. У грудні 2016 року Рада прийняла висновки, що схвалюють план забезпечення виконання рішень про співпрацю між ЄС та НАТО, прийнятих у Варшаві (42 пропозиції). Разом ці три плани представляли собою важливий крок до імплементації Лісабонського договору в галузі безпеки та оборони. Вони продемонстрували здатність ЄС швидко та послідовно виконувати вимоги держав-членів, які продемонстрували сильну політичну волю рухатися вперед [32].

3. Парламент постійно демонструє готовність діяти та реалізовувати політичні ініціативи в цій галузі. У ньому було запропоновано, щоб EDA провела пілотний проект з досліджень ВПО щодо військових потреб, який був реалізований в рамках Підготовчої дії з оборонних досліджень із інвестицією 90 млн. євро у 2017-2019 роках [33]. Останні пропозиції Комісії щодо фінансування ініціативи науково-технічної підтримки для оборони на період після 2020 року свідчать про те, що ініціатива Парламенту мала значення і була рушійною силою важливого процесу. Європейська рада розглянула прогрес у сфері оборонної та безпекової політики і у березні 2017 року

наголосила на створенні Збройних можливостей військового планування та проведення (МРСС) – нової структури, спрямованої на покращення спроможності ЄС реагувати швидше, ефективніше та безперервніше на планування та проведення невиконавчих військових місій.

Станом на квітень 2021 року МРСС контролює три місії (Малі, Сомалі, Центральноафриканська Республіка), і до кінця 2020 року вона здійснювала керівництво виконавчою військовою операцією. Рада також взяла до відома прогрес в інших сферах, таких як Європейський фонд миру (ЕРФ), спрямований на підвищення ефективності місій ЄС, підтримку своїх партнерів та сприяння мирним операціям. 6 березня 2018 року Рада прийняла дорожню карту впровадження PESCO, яка надала стратегічні вказівки та вказівки щодо того, як структурувати подальшу роботу над процесами та управлінням. В даний час розробляється 34 проекти за участю 25 держав-членів. У своїй резолюції 2018 року щодо річного звіту [24] про виконання ЗВПІП Парламент підкреслив переконання, що додаткова робота PESCO, CARD та EDF допоможе державам-членам поглибити оборонне співробітництво та надасть можливість витратити свої оборонні бюджети більш ефективно. Далі Парламент закликав забезпечити відповідні фінансові ресурси для Європейської служби зовнішніх зв'язків згідно з наступною Багаторічною фінансовою базою(МЗФ) (2021-2027) та щоб ЄС зосередив свої ресурси на стратегічних пріоритетах. У звіті також наголошується на необхідності належного залучення Парламенту до контролю та стратегічного управління документами.

У серпні 2018 року Європейська Комісія заснувала Європейську програму оборонного промислового розвитку (EDIDP), спрямовану на підтримку конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу оборонної промисловості ЄС. У грудні 2018 року лідери ЄС визнали прогрес, досягнутий у галузі безпеки та оборони, підкресливши, наприклад, еволюцію Цивільного договору про ОПСО. Щоб полегшити його реалізацію, у травні 2019 року Європейська комісія та Європейська служба зовнішніх зв'язків представили

Спільний план дій. У червні 2019 року Рада прийняла висновки після обговорення стану ЄСВГ. У цьому контексті Рада рекомендувала повне впровадження Європейського оборонного фонду, який зміцнить оборонну промисловість та технології ЄС. Третій звіт про Глобальну стратегію, опублікований у жовтні 2019 року, закликає до подальшої роботи в Європейській оборонно-технологічній промисловій базі. У звіті також наголошується на прогресі, який ЄС досяг у подоланні бар'єрів, що обмежують військову мобільність. Відносини між ЄС та НАТО у сфері безпеки та оборони продовжують залишатися міцними. Після спільної декларації ЄС-НАТО 2016 року про їх стратегічне партнерство, в липні 2018 року обидві організації підписали додаткову декларацію, яка погодилася розширити спектр своєї співпраці. У червні 2019 р. Генеральний секретар і віце-президент та Генеральний секретар НАТО опублікували звіт про виконання 74 загальних пропозицій та їхні відповідні досягнення. Під час виступу у жовтні 2019 року колишній представник високопосадовця Могеріні заявила: «Стратегічна автономія та співпраця з нашими партнерами – починаючи з НАТО – це дві сторони однієї медалі», пояснюючи, як партнерство ЄС з НАТО має важливе значення для функціонування його «автономного підходу до співпраці» [33].

Єдина сфера, якій ЄС та НАТО прикладають багато зусиль, – це гібридні та кіберзагрози. Разом вони створили Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам, який базується в Гельсінкі. Крім того, ЄС запровадив режими хімічних та кібер санкцій, і він збирає розвідку через свою гібридну термоядерну клітину. Завдяки державно-приватному партнерству Європейської Комісії, в 2020 році інвестування в кібербезпеку склало 1,8 мільярдів євро [34]. Парламент продовжує діяти на своєму рівні та в межах своїх повноважень сприяти досягненню цілей ЄС як постачальника безпеки ефективно та видимо, як того вимагають громадяни ЄС. У період з лютого по березень 2019 року Парламент підтвердив свою підтримку PESCO, CARD, EDF та EPF. У квітні 2019 року він прийняв часткову угоду щодо Регламенту

ЄФР на 2021-2027 роки, делікатне питання участі третіх країн все ще залишається для вирішення ЄСВ. Узагальнюючи наведені положення, оборонну та безпекову політику Європейського Союзу доцільно розглядати як політико-інституційну конструкцію, що перебуває у стадії тривалої, але поступальної еволюції. Її розвиток супроводжується постійними трансформаціями, зумовленими зміною безпекового середовища, посиленням інтеграційної динаміки та розширенням компетенцій Союзу. З 2016 року, коли була представлена Глобальна стратегія ЄС, розпочався інтенсивний етап інституційного оформлення цієї політики, що проявляється в активних дискусіях у межах Ради ЄС, ухваленні низки ключових рішень і запуску нових форматів співпраці, включно з постійною структурною співпрацею у сфері оборони. Політика ґрунтується на розгалуженому й інституційно надійному механізмі органів, наділених повноваженнями в оборонній і безпековій сферах, що забезпечує її практичну реалізацію та системність управління. Вона спрямована на підтримання миру, запобігання конфліктам і зміцнення міжнародної безпеки, що визначає її як інструмент превентивного, стабілізаційного й кооперативного впливу на зовнішнє середовище. Фінансування політики здійснюється спільними зусиллями держав-членів, що відображає як колективний характер відповідальності, так і складність досягнення консенсусу у фінансових питаннях. На основі цієї політики формуються зовнішні зв'язки ЄС, визначаються механізми реагування на загрози та вибудовується взаємодія з міжнародними партнерами. Практичним проявом її застосування є розгортання військових і цивільних місій, спрямованих на стабілізацію, моніторинг і зміцнення потенціалу партнерських держав. Сукупність цих характеристик засвідчує відмінність Європейської політики безпеки й оборони від інших напрямів діяльності Союзу, оскільки вона інтегрує політичні, військові, фінансові та дипломатичні механізми в єдину концептуальну структуру, що відповідає вимогам сучасного міжнародного безпекового середовища.

. Етапи формування та інституційного оформлення оборонної та безпекової політики ЄС

Період / етап	Ключові договори та стратегії	Інституційні рішення та органи	Зміст безпекової та оборонної політики	Ключові особливості та наслідки
1948–1954: початок інтеграційних пошуків у сфері оборони	Брюссельський договір (1948) про економічне, культурне, соціальне співробітництво та колективну самооборону; Північноатлантичний договір (1949)	Створення Західноєвропейського Союзу; спроба створення Європейського оборонного співтовариства (1950), що не була ратифікована	Початкові спроби інституціоналізувати європейську оборонну інтеграцію як наднаціональний проект, паралельно з формуванням НАТО	Провал наднаціональної моделі оборонного співтовариства; перенесення центру ваги військового співробітництва до НАТО; фактична маргіналізація європейського оборонного виміру й домінування економічної інтеграції [13]
1954–поч. 1990-х: домінування трансатлантичного виміру	Поправки до Брюссельського договору (1954); поступова розбудова Європейських співтовариств без виокремленої оборонної політики	Європейське військово-співробітництво де-факто інтегроване в структуру НАТО; ЗЄС функціонує як пасивний політичний форум	Оборона розглядається передусім у рамках Атлантичного альянсу; ЄС концентрується на економічній та зовнішньополітичній інтеграції	Фрагментарність і вторинність оборонного виміру; безпека та оборона відсутні на другий план порівняно з економічною інтеграцією та зовнішньою політикою [13]
1972–2003: формування CFSP та ESDP, вихід на окрему безпекову ідентичність	Запуск Європейського політичного співробітництва (1970-ті); Маастрихтський договір (1992) – запровадження СЗПБ; Амстердамський договір (1999) – закладення Європейської політики безпеки та оборони (ESDP); Стратегія європейської безпеки (2003)	Поступове інституційне оформлення спільної зовнішньої політики та безпеки; конструювання окремого безпеково-оборонного виміру в рамках ЄС	Перехід від суто економічної спільноти до політичного актора з власною безпеково-оборонною повісткою; спроба поєднати внутрішній і зовнішній виміри безпеки в єдиному стратегічному підході	Зростання ролі ЄС як суб'єкта міжнародної безпеки, але з високим рівнем концептуальної невизначеності щодо співвідношення «безпеки» та «оборони» та їх внутрішнього й зовнішнього вимірів [14; 17]
2003–2016: спроба поєднання внутрішньої та зовнішньої безпеки й подальша диференціація	Стратегія європейської безпеки (2003); Внутрішня стратегія безпеки ЄС (2010); «Європейський порядок денний щодо безпеки 2019–2024 рр.»; Лісабонський договір (підписаний 2007,	Визнання неможливості повного об'єднання внутрішньої та зовнішньої безпеки; відмінні документи для внутрішньої та зовнішньої безпеки; формальне закріплення Спільної безпекової та	Спроба концептуально інтегрувати внутрішню й зовнішню безпеку змінюється на інституційно розмежовану, але взаємопов'язану архітектуру; CSDP позиціонується як інструмент участі ЄС в операціях з	Посилення нормотворчого й стратегічного рівня, але зберігається внутрішня суперечливість політики; Лісабонський договір не дає чітких дефініцій «безпеки» та «оборони», що

	чинний з 2009), який установлює CSDP	оборонної політики (CSDP)	підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки	ускладнює доктринальне оформлення [1; 17–19]
2009–2016: інституційне оформлення архітектури CSDP	Лісабонський договір (чинний з 2009); подальші рішення Ради ЄС у сфері CSDP	Створення та розгортання ключових інституцій: Комітет з питань політики та безпеки (PSC), Військовий комітет ЄС (EUMC), Політично-військова група (PMG), Комітет з цивільних аспектів антикризового управління (CIVCOM); Директорат з питань політики безпеки та оборони (SECDEFPOL); Дирекція Управління безпеки та миру; Військовий штаб ЄС (EUMS); Європейська служба зовнішніх дій (EEAS); Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності; Європейське оборонне агентство (EDA); Європейський коледж безпеки та оборони (ESDC); Інститут досліджень безпеки ЄС (EUISS); Супутниковий центр ЄС (SatCen)	Формування системної інституційної мережі, що охоплює політичний, військовий, цивільний, аналітичний та освітній рівні управління кризами і безпекою; поєднання військових та цивільних інструментів в єдиному комплексному підході	ЄС переходить від фрагментарних механізмів до розгалуженої інституційної архітектури, здатної забезпечувати політичний контроль, стратегічне планування та оперативне управління цивільними й військовими місіями; водночас зберігаються дискусії щодо розподілу компетенцій між ЄС, державами-членами та НАТО [1; 20–31]
2016–2021: «активна фаза» розвитку CSDP та посилення оборонного виміру	Глобальна стратегія ЄС (2016); «зимовий пакет оборони» (2016); План імплементації у галузі безпеки та оборони; Європейський оборонний план дій (EDAP); створення Європейського оборонного фонду (EDF), Програми	Створення Можливості військового планування та проведення (MPCC); запуск PESCO, CARD, EDF, EPF; посилення ролі EDA як координаційного центру розвитку спроможностей; інституційне	CSDP оформлюється як комплексний інструмент, що поєднує операційні спроможності, промислову та технологічну базу, спільне фінансування й стратегічне планування; ЄС поступово позиціонує себе як	Активна фаза становлення оборонної та безпекової політики: інтенсифікуються дискусії в Раді ЄС, ухвалюються численні рішення, розширюється перелік місій; політика реалізується через широкий та

	промислового розвитку оборони (EDIDP); Європейський фонд миру (EPF)	закріплення нових фінансових і промислових інструментів; поглиблення партнерства з НАТО, ООН, регіональними організаціями	постачальник безпеки з елементами стратегічної автономії	інституційно надійний механізм органів, фінансується спільними зусиллями держав-членів, спрямована на підтримку миру, запобігання конфліктам, зміцнення міжнародної безпеки та реагування на нові гібридні й кіберзагрози [19; 24; 32–34]
--	---	---	--	---

Джерело: сформовано самостійно автором на основі власного дослідження

Отже, особливості здійснення оборонної та безпекової політики ЄС задаються її метою та спрямуванням, а також напряду залежать від завдань, які ставить перед собою ЄС у процесі її реалізації. Також особливості здійснення оборонної та безпекової політики ЄС задаються трансформаційними процесами у всіх сферах суспільного життя: економічній, соціальній, військовій тощо, які задають певні корективи у побудові векторів поширення даної політики. На основі останніх трансформацій у сфері оборонної та безпекової політики ЄС їй притаманні такі особливості: знаходиться на етапі становлення та зазнає постійних трансформацій; наразі триває активна фаза її становлення, про що свідчать численні обговорення та прийняті рішення Ради ЄС у цій сфері; дана політика реалізується досить обширним та надійним механізмом інституцій у складі ЄС, на які покладається виконання повноважень у сфері оборонної та безпекової політики ЄС; вона спрямована на підтримку миру, запобігання конфліктів та зміцнення міжнародної безпеки; її фінансування здійснюється спільними зусиллями держав-членів; на її основі відбувається формування зовнішніх зв'язків Союзу та вирішення викликів та загроз; проявляється у вигляді відрядження військових та інших місій для надання допомоги тощо.

1.3. Сутність безпекової та оборонної політики ЄС

Після утворення Європейського Союзу відбулися суттєві зміни у сфері безпеки, економіки та розбудови демократії. Однак вже на початку 90-х років ХХ ст. все більшого поширення набули такі негативні суспільні та політичні явища, як міжнародний тероризм, гібридні протистояння, повне нівелювання морально-етичних цінностей та усталеного життєвого устрою, різкі зміни в економіці як окремих країн, так і в міжнародній економіці і цілому, посилення енергетичних загроз та багато інших. Всі ці причини, однозначно, призвели до назрівання питання вирішення та забезпечення спільної безпекової та оборонної політики на території Європейського Союзу як цілісного регіонального утворення, яка б дозволила забезпечити безпеку і внутрішньонаціональних рівнях його держав-членів. Саме через це та з метою дотримання положень Договору про ЄС, згідно з якими «Європейський Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, а також суворе дотримувannya й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН» [1], відбувся активний розвиток сфери оборони та безпеки ЄС. Договором, який було прийнято у 1992 році, створювались передумови європейської інтеграції, зокрема і у сфері безпекової та оборонної політики. Даний договір було переглянуто у 1996 році (м. Амстердам), однак «нові» положення даного договору все ще не мали чіткого та ефективного механізму забезпечення спільної оборонної та безпекової політики ЄС.

Активним поштовхом для розвитку цієї галузі у ЄС послуговували події 1998 року, які пов'язані з військовими діями у Косово. Саме цей рік вважається відправним у здійсненні «оборонної революції» [2, с. 27]. Однак, до підписання Лісабонського договору у 2007 році не існувало поняття Спільної політики безпеки та оборони (СПБО), оскільки виділялась Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО), яка входила до складу Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). СПБО має на меті:

- захист цінностей та інтересів країн-членів ЄС, забезпечення належного рівня їх безпеки та докладення зусиль для підтримки незалежності і цілісності цих держав;
- об'єднання зусиль держав-членів з метою підтримки демократії, дотримання принципу верховенства права у взаємовідносинах між ними, а також забезпечення виконання та дотримання всіх прав людини на основі впровадження принципів міжнародного права;
- створення умов для підтримки миру в європейському регіоні та поза його межами, усунення різного роду конфліктів та збройних сутичок, підтримання міжнародної безпеки відповідно до положень, які встановлюються: Статутом ООН, положеннями Гельсінського Заключного акта та Паризької хартії;
- створення умов для сталого розвитку країн у всіх сферах, що здійснюється у країнах, що знаходяться на межі з бідністю та спрямовані на її подолання;
- залучення всіх країн до процесу інтеграції у світову економіку з поступовою відмовою від обмежень у сфері міжнародної торгівлі;
- надання допомоги у розробці міжнародних заходів задля збереження і поліпшення якості навколишнього середовища і належного управління світовими природними ресурсами з метою забезпечення сталого розвитку;
- допоміжні дії населенню тих країн-членів або ж регіонів, на території яких виникають природні чи техногенні катастрофи;
- створення міжнародної системи, яка буде ґрунтуватися на підвищеному міжнародному співробітництві та відповідному всеохоплюючому рівні управління безпековою та оборонною політикою ЄС [3].

ЄС при реалізації СПБО має враховувати ряд чинників, серед яких і статус нейтральних держав під час її здійснення, і певні зобов'язання держав, які були членами Західноєвропейського союзу. Як вже зазначалось, поштовхом

для активного розвитку та провадження політики у сфері безпеки та оборони ЄС стало затвердження Лісабонського договору у 2007 році, у якому було закріплено положення, яким встановлювався обов'язок надання взаємної допомоги державами-членами один одному у разі необхідності. Дане положення закріплене у статті 42 та має наступний вигляд: «спільні скоординовані дії з надання необхідної допомоги надаються у випадку, якщо держава-член зазнає збройної агресії на її території. За цих умов інші держави-члени повинні надати такій державі допомогу усіма можливими для них засобами відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй» [1].

Вказане вище положення є цілком аналогічним до положення, що міститься у статті 5 Північноатлантичного договору, що вказує на початок військової інтеграції ЄС та його країн-членів. У Договорі про ЄС закріплюється також положення про те, що СПБО «забезпечує ЄС здатність до оперативних дій, які спираються на цивільні і військові засоби». Такі засоби використовуються ЄС у процесі здійснення ним місій, які відбуваються за межами ЄС та мають на меті забезпечити дотримання миру та усунення протиріч для формування надійного рівня міжнародної безпеки, що здійснюється обов'язково з дотриманням принципів ООН. В основі покладених на ЄС завдань у сфері безпеки й оборони лежать потенціали, що походять від держав-членів. Також даним договором визначається чіткий перелік місій, в яких ЄС має право надавати допомогу: спільні місії, направлені на роззброєння; місії щодо надання гуманітарної допомоги та допомоги по евакуації; місії зі сприяння у військових справах; місії, спрямовані на попередження конфліктів та підтримку миру; місії, спрямовані на врегулювання негативних наслідків збройних та інших конфліктів [4, с. 85].

Лісабонським договором було надано ряд можливостей для подальшої інтеграції Європейського Союзу у сфері безпеки й оборони. Однією з таких можливостей є здійснення постійного організованого співробітництва, тобто такого об'єднання окремої групи країн-членів ЄС, яке відбувається при наявності в останніх спільних інтересів та бажань у сфері безпеки й оборони.

Всі країни-члени ЄС можуть брати участь у постійному організованому співробітництві, але при цьому вони мають брати на себе певні зобов'язання:

- більш активно здійснювати розвиток національних оборонних потенціалів країн-членів та вкладати їх в потенціали ЄС шляхом збільшення національних вкладів, а також, по можливості, шляхом участі в багатонаціональних об'єднаннях та програмах ЄС, направлених на оснащення у сфері оборонних потенціалів;
- надавати допомогу у вигляді бойових підрозділів, які будуть виконувати заплановані місії, перелік яких надається Договором про ЄС, строком щонайменше на 30 днів, однак з можливістю продовження часу діяльності цих бойових підрозділів до 120 днів;
- здійснювати активне співробітництво з метою досягнення певних цілей у сфері інвестицій на обладнання та техніку, основне призначення яких – здійснення оборони, а також вести діяльність щодо перегляду даних цілей із стану міжнародної безпеки;
- по-можливості, здійснювати наближення у співпраці щодо обміну досвідом використання технічних засобів оборони, виокремлення військових потреб, вести активне співробітництво у сферах, що передбачають спільне навчання та спільне забезпечення матеріально-технічними ресурсами;
- вести роботи щодо реалізації «Механізму розвитку потенціалів» з урахуванням багатонаціональних підходів до його розуміння та вияву, а також без нанесення шкоди зобов'язанням, які встановлюються положеннями Північноатлантичного договору;
- при необхідності залучатись до втілення в життя певних спільних або європейських програм технічного постачання, що здійснюються Європейським оборонним агентством [5, с. 134-135].

На основі постійного організованого співробітництва з'явилася ідея створення так званого оборонного альянсу за участю тих країн-учасниць ЄС,

які виявляють до цього бажання та володіють відповідним потенціалом, направленим на тісну інтеграцію, зокрема, і у сфері безпеки й оборони.

Однак перетворення ЄС у союз колективної оборони досі повною мірою не відбулося, оскільки досі тривають дискусії та трансформаційні процеси щодо визначення основних позицій цієї оборони та напрямків її здійснення, не було досягнуто єдиної згоди країнами-учасницями щодо такої оборонної політики. У згаданому вище Договорі про ЄС закріплено положення про те, що здійснення оборонної та безпекової політики в регіоні відбувається поступово, тобто окремими етапами.

Гальмівним чинником трансформаційних процесів СПБО ЄС виступає також досить низький рівень фінансування національних військових та оборонних структур, а також їх низький рівень інтеграції на рівні окремих держав-членів. Однак, неправильно буде недооцінювати роль СПБО на сучасному етапі інтеграційних процесів у ЄС. Оскільки у даній сфері, хоч і не швидко, але ж відбуваються позитивні зрушення. Зокрема, було створено певну структуру інституційних утворень у межах ЄС, серед яких розподілено основні функції щодо реалізації СПБО. Також, у ЄС створена певна стратегія та сформована культура її реалізації [10]. За період 2009–2021 років у цій сфері відбулися суттєві інституційні та функціональні зрушення. Насамперед було закладено науково-концептуальну основу для розвитку військового й цивільного потенціалу ЄС у захисті спільних інтересів і підтриманні належного рівня безпеки держав-членів, що матеріалізувалося в розробленні Європейської стратегії безпеки. Паралельно сформовано ефективну систему управління у межах Спільної політики безпеки і оборони (СПБО) як на політичному, так і на стратегічному рівнях, що забезпечило узгодженість рішень і процедур у сфері оборони. Важливим практичним кроком стало формування частини бойових тактичних груп ЄС (БТГ), хоча темпи їх повноцінного розгортання стримувалися наявними фінансовими обмеженнями.

Узагальнення сутності безпекової та оборонної політики ЄС

Ключовий вимір	Зміст сутності СПБО	Ілюстрація / приклади реалізації
----------------	---------------------	----------------------------------

Нормативно-ціннісний фундамент	СПБО спирається на цілі ЄС щодо підтримання миру, безпеки, сталого розвитку, поваги до прав людини та міжнародного права; безпека й оборона розглядаються як інструмент захисту спільних цінностей та принципів, закріплених у Договорі про ЄС та Статуті ООН.	Установчі положення ДЕС про підтримку миру та дотримання міжнародного права; відсилання до Статуту ООН, Гельсінського Заключного акта, Паризької хартії.
Стратегічні цілі та завдання	Сутність СПБО полягає у гарантуванні безпеки держав-членів, захисті їхньої незалежності й територіальної цілісності, запобіганні конфліктам, підтриманні миру й зміцненні міжнародної безпеки, а також у спільній відповіді на нові загрози (тероризм, гібридні загрози, енергетична та економічна нестабільність).	Формулювання цілей СПБО щодо захисту інтересів країн-членів, підтримки демократії, верховенства права, прав людини, сталого розвитку та допомоги у випадку криз і катастроф.
Операційний вимір	СПБО забезпечує здатність ЄС до оперативних дій на основі цивільних і військових засобів, у тому числі за межами Союзу; передбачає виконання місії з роззброєння, гуманітарної допомоги й евакуації, військового сприяння, запобігання конфліктам, підтримання миру та врегулювання наслідків конфліктів.	Визначення переліку місій у Лісабонському договорі; практичне розгортання бойових тактичних груп ЄС, участь у миротворчих і стабілізаційних операціях, використання цивільних і військових місій ЄС.
Інституційно-організаційний вимір	Сутність політики реалізується через розгалужену мережу інституцій на політичному, військовому й цивільному рівнях, що забезпечують вироблення рішень, планування, управління операціями та розвиток спроможностей.	Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет ЄС, Військовий штаб ЄС, Європейська служба зовнішніх дій, Служба цивільного планування та спроможності, Європейське оборонне агентство, навчально-аналітичні структури (ESDC, EUISS, SatCen).
Інтеграційний та коопераційний вимір	СПБО покликана зближувати позиції держав-членів, формувати колективний підхід до оборони та безпеки, розвивати спільні спроможності й інструменти, не руйнуючи при цьому зобов'язань у межах НАТО та поважаючи нейтралітет окремих країн.	Постійне структуроване співробітництво (PESCO), механізм розвитку спроможностей, участь у багатонаціональних програмах, взаємодія з НАТО та ООН, особливі режими для Данії й Ірландії.
Динамічний, еволюційний характер	Сутність СПБО є змінною та залежить від трансформаційних процесів у ЄС і міжнародному середовищі; відбувається перехід від фрагментарних рішень до цілісної політики, здатної поєднувати превентивні, стабілізаційні й оборонні функції.	Еволюція від ЄПБО до СПБО, послідовні зміни після Косово, Маастрихта, Амстердама й Лісабона, події 2009–2021 років, що призвели до посилення стратегічної та інституційної ролі ЄС у сфері безпеки.
Обмеження та суперечності	На сутність СПБО впливають внутрішні суперечності: відмінності в національних підходах, рівні фінансування, стратегічних пріоритетах і статусах нейтралітету; дискусійним залишається співвідношення між автономією ЄС та роллю НАТО.	Данський та ірландський винятки, різний внесок держав у оборонні бюджети, повільність ухвалення рішень, паралельність структур НАТО й ЄС, тривалі переговори щодо поглиблення оборонної інтеграції.

Джерело: сформовано самостійно автором на основі власного дослідження

Інституційна архітектура оборонної співпраці була підсилена створенням спеціалізованого органу ЄС із координації співробітництва в галузі озброєнь і технологій – Європейського оборонного агентства. Одночасно налагоджено взаємодію у сфері національної оборонної інтеграції окремих держав-членів з

орієнтацією на формування спільного Європейського ринку оборонної продукції. Завершальним елементом цього етапу стало впровадження та практичне випробування під час операцій із залученням ресурсів об'єднання механізму взаємодії між ЄС і НАТО, що засвідчило здатність обох структур до скоординованого реагування на безпекові виклики [11]. На основі вище викладеного, можна визначити основну сутність оборонної та безпекової політики ЄС. Вона полягає у тому, що з її використанням ЄС зможе не лише гарантувати належний рівень міжнародної безпеки у європейському регіоні, але й зможе впроваджувати окремі активні оборонні та військові заходи з метою відновлення належного рівня безпеки та усунення чи попередження майбутніх загроз у цій сфері [12]. Сутність оборонної та безпекової політики ЄС проявляється ще і в тому, що вона покликана вирішувати спільні виклики та загрози інтересам як самого ЄС, так і окремої держави-члена, що дозволить наблизити їх позиції та сформувати ефективний механізм забезпечення СПБО. Сутність безпекової та оборонної політики ЄС зводиться до того, що вона провадиться з метою попередження та запобігання виникненню протиріч між державами-членами ЄС у сфері оборонної та безпекової діяльності, підготовці держав-членів до участі у таких конфліктах та розробці разом із ними дієвих механізмів їх вирішення, зокрема і шляхом застосування воєнної сили. Однак, визначення сутності оборонної та безпекової політики ЄС змінюється відповідно до трансформаційних процесів у Євросоюзі та змін у формуванні напрямку даної політики. Також сутність оборонної та безпекової політики ЄС трансформується в процесі історичного розвитку та викликів сучасності.

1.4. Теоретично-методологічні підходи до визначення безпекової та оборонної політики ЄС після 2014 року

Європейська безпекова та оборонна політика після 2014 року формується у контексті накопичення багатовимірних криз, які одночасно підважують попередню модель європейської інтеграції та прискорюють її трансформацію. Анексія Криму, початок російсько-української війни, подальша повномасштабна агресія проти України, хвиля терористичних атак у державах

ЄС, а також зростання системної конкуренції між провідними центрами сили поставили під сумнів достатність інструментів м'якої сили та суто економічної інтеграції для гарантування безпеки Союзу [91]. У науковій літературі ці події інтерпретуються як переломний момент, що змусив ЄС переглянути власну роль у системі міжнародних відносин і здійснити перехід від переважно нормативного до комплексного безпекового актора, який поєднує дипломатичні, економічні та оборонні засоби впливу [92; 93]. Такий поворот зумовив потребу у виробленні нових теоретично методологічних підходів до аналізу безпекової та оборонної політики ЄС, здатних поєднати інтеграційні теорії, концепції стратегічної культури, стійкості та гібридних загроз. Класичні парадигми неореалізму, неолібералізму та теорії безпекової спільноти залишаються важливими для пояснення мотивації держав членів ЄС до посилення співпраці в умовах зростання воєнних та гібридних ризиків, проте вже не дають вичерпної картини внутрішньої логіки європейської безпекової інтеграції [91]. З одного боку, тиск зовнішнього середовища стимулює держави до спільного вироблення загрозових оцінок і колективних відповідей на них, що підтверджує релевантність реалістичного бачення безпеки як результату балансування сил. З іншого боку, накопичений інституційний досвід Спільної зовнішньої та безпекової політики і Спільної політики безпеки й оборони дозволяє розглядати ЄС як своєрідну безпекову спільноту, де ризик міждержавної війни всередині Союзу є мінімальним, а легітимність спільних рішень спирається на процедури консенсусу та поділені цінності [84]. У цьому контексті дедалі більшого значення набувають конструктивістські підходи, які підкреслюють роль спільних наративів, норм та ідентичностей для формування європейської стратегічної культури і згоди щодо допустимих форм застосування сили [92; 94].

Правові засади безпекової та оборонної політики ЄС закріплено в положеннях Договору про Європейський Союз, де встановлюються рамки Спільної зовнішньої та безпекової політики і спеціальний статус Спільної політики безпеки й оборони як її складової [65]. Норми статей, що регулюють

завдання, інструменти та процедури ухвалення рішень у сфері безпеки, дозволяють поєднати міжрядовий характер цієї політики із загальною логікою інтеграції, оскільки передбачають поступове створення спільних структур, місій та операцій [85]. На практиці це означає, що теоретичний аналіз має враховувати подвійність природи СПБО, яка водночас спирається на суверенітет держав членів та на інституційну роль наднаціональних органів, передусім Європейської служби зовнішніх дій та Високого представника Союзу у закордонних справах і політиці безпеки [86]. Відповідно формуються підходи, що розглядають безпекову політику ЄС як результат взаємодії між правовими зобов'язаннями, політичними інтересами та інституційною інерцією, а не як просту суму національних стратегій [87]. Концептуальним орієнтиром сучасної європейської безпекової політики стала Глобальна стратегія ЄС із зовнішньої та безпекової політики, оприлюднена у 2016 році [86]. Документ запропонував інтегрований підхід, у межах якого безпека розглядається не лише як відсутність воєнних загроз, а як здатність ЄС захищати свої інтереси й цінності у різних географічних та функціональних просторах. Ключовими категоріями стали принципи «принципової прагматичності» та «стійкості», що поєднали нормативні амбіції ЄС із необхідністю реалістично оцінювати власні ресурси й спроможності [92]. У методологічному плані це означало перехід від лінійних моделей стабілізації до підходів, орієнтованих на управління комплексними ризиками, де особлива увага приділяється взаємозв'язку внутрішньої та зовнішньої безпеки, а також довгостроковому зміцненню інституцій партнерських держав, зокрема України [90]. Поступове втілення положень Глобальної стратегії сприяло формуванню нової стратегічної культури, у межах якої військові інструменти розглядаються як легітимний, хоча й не домінуючий ресурс політики ЄС [93].

Важливою інновацією, що постала на перетині впливу Глобальної стратегії та практики кризового управління, стала концепція стратегічної автономії ЄС. У дослідженнях Європейського парламенту стратегічна автономія подається як здатність Союзу діяти самостійно там, де це потрібно

для захисту його інтересів, і співпрацювати з партнерами там, де це доцільно, за умови наявності необхідних політичних рішень та матеріальних ресурсів [88]. Паралельно формується близьке за змістом поняття стратегічного суверенітету, яке акцентує увагу на контролі над критичними технологіями, інфраструктурою та ланцюгами постачання [91]. Як показує аналіз, у науковому дискурсі ці категорії поступово відходять від вузько воєнного розуміння й охоплюють економічні, енергетичні та цифрові виміри безпеки [90]. При цьому дослідники наголошують, що йдеться не про ізоляцію ЄС від партнерів, а про здатність самостійно формулювати цілі та обирати форму співпраці, зокрема у відносинах з НАТО [90]. Подальший розвиток концепту стратегічної автономії відбувався у зв'язку із запровадженням підходу «відкритої стратегічної автономії», який заперечує хибну дилему між відкритістю та захищеністю європейської економіки. У Комунікації Єврокомісії щодо перегляду торговельної політики підкреслено, що ЄС має залишатися відкритим до глобальної торгівлі, але водночас зміцнювати власну спроможність зменшувати критичні залежності, диверсифікувати ланцюги постачання та відстоювати свої цінності у багатосторонніх інститутах [91]. Це розширює безпековий вимір інтеграції на сферу торгівлі, промислової політики та цифрової економіки, де відкритість розглядається як інструмент впливу, а не вразливість як така [92]. У такому ракурсі теорія європейської безпекової інтеграції дедалі частіше спирається на міждисциплінарні підходи, що поєднують аналіз міжнародної безпеки, права ЄС, економіки та досліджень глобальних ланцюгів створення вартості [88].

Однією з центральних тем сучасних теоретичних дискусій стала інституційна архітектура, що забезпечує втілення стратегічних амбіцій у конкретні програми та проекти. Запуск Постійного структурованого співробітництва PESCO створив механізм поглибленої оборонної кооперації між державами членами, які взяли на себе юридично зобов'язальні зобов'язання щодо розвитку спільних спроможностей, збільшення оборонних інвестицій та підвищення взаємосумісності збройних сил [93]. Координований

щорічний огляд оборони CARD забезпечив систематичний аналіз національних оборонних планів, виявлення прогалин і можливостей для спільних проєктів, що дозволило перейти від фрагментарних ініціатив до більш узгодженого планування на рівні Союзу [84]. Регламент про Європейський оборонний фонд заклав правові та фінансові засади для підтримки досліджень і розробок у сфері оборонних технологій, а Європейський фонд миру дав змогу фінансувати військову допомогу партнерам, передусім Україні [85]. Таке поєднання інструментів фактично формує новий теоретичний вимір інтеграції через спільні оборонні інвестиції та промислову політику [94].

Війна Росії проти України стала критичним тестом для дієздатності створеної архітектури та водночас каталізатором її подальшої еволюції. У резолюціях Європейського парламенту щодо імплементації Спільної політики безпеки й оборони підкреслено безпрецедентний характер рішень про фінансування поставок летальної зброї Україні за рахунок Європейського фонду миру, а також про суттєве нарощування оборонних бюджетів та спільних закупівель озброєнь [77]. Аналітичні оцінки вказують на прискорення оборонних інвестицій, зростання частки видатків на розвиток спроможностей і посилення уваги до таких сфер, як протиповітряна оборона, кібербезпека, боєприпаси та мобільність військ [88]. З методологічного погляду це означає перехід від «поетапної» інтеграції до моделі, де системні шоки виконують роль тригерів для запровадження нових інструментів і перегляду попередніх стратегічних припущень щодо безпекового середовища [91;14].

У відповідь на нову стратегічну реальність ЄС розробив Стратегічний компас, який позиціонується як дорожня карта розвитку безпекової та оборонної політики до середини наступного десятиліття [90]. На відміну від більш загальної Глобальної стратегії, компас поєднує спільний аналіз загроз із чіткими кількісними цілями у сферах оперативних спроможностей, захисту інфраструктури, промислової бази та партнерств. Він структурує дії ЄС у чотирьох взаємопов'язаних блоках Act, Secure, Invest, Partner, що відображає прагнення інтегрувати воєнні та невійськові інструменти, внутрішній і

зовнішній виміри безпеки [90]. Стратегічний компас спирається на спільну оцінку загроз, підготовлену на основі обміну розвідувальною інформацією, що свідчить про формування зародків спільної стратегічної культури держав членів [94]. Теоретично це дозволяє розглядати ЄС як актора, для якого безпека є результатом не лише розподілу матеріальних ресурсів, а й узгодження сприйняття загроз та процедур управління ризиками [94; 97].

Окремий теоретичний блок сучасних досліджень присвячено гібридним загрозам, що поєднують воєнні, кібернетичні, інформаційні, економічні та правові інструменти впливу, застосовані часто нижче порогу відкритого збройного конфлікту [93]. Спільна рамка ЄС щодо протидії гібридним загрозам, ухвалена у 2016 році, закріпила міжсекторальний підхід, у межах якого заходи у сфері зовнішньої політики, внутрішньої безпеки, енергетики, цифрових технологій та стратегічних комунікацій мають координуватися як єдиний комплекс [91]. Комунікації та аналітичні документи ЄС і НАТО підкреслюють, що ефективна відповідь на гібридні виклики неможлива без зміцнення стійкості критичної інфраструктури, підвищення обізнаності суспільства та розвитку механізмів спільного реагування на рівні Союзу і союзників [92; 93]. Праці, присвячені гібридним загрозам у окремих секторах, наприклад у морському вимірі, демонструють, що явище гібридності охоплює не лише сферу військових операцій, а й економічні та екологічні аспекти функціонування ЄС [94].

Розвиток політики протидії гібридним загрозам тісно пов'язаний з переходом ЄС до парадигми стійкості як інтегральної мети безпекової політики. Європейський план дій для демократії, цифрові ініціативи щодо протидії дезінформації та захисту виборчих процесів, а також заходи в межах цифрової та промислової політики відображають розуміння того, що вразливості демократичних інституцій і цифрового простору можуть бути використані противниками так само, як традиційні військові слабкості [77]. У цьому контексті стійкість розглядається не лише як технічна здатність відновити функціонування інфраструктури після атаки, а як сукупність

інституційних, правових і культурних характеристик суспільства, які ускладнюють реалізацію гібридних операцій [88; 99]. Концепція цифрового стратегічного суверенітету, що розробляється у дослідженнях, додатково підкреслює важливість контролю над критичними даними, платформами та технологіями для збереження автономії ухвалення політичних рішень в умовах гібридної конкуренції [77].

Таким чином, сучасні теоретично методологічні підходи до формування безпекової та оборонної політики ЄС після 2014 року можна охарактеризувати як багаторівневу систему, де поєднуються аналіз правових рамок, інституційного дизайну, стратегічної культури, економічних та технологічних взаємозалежностей. Кризові події виконують функцію каталізаторів, які прискорюють перехід від декларативних концепцій до конкретних механізмів інтеграції, таких як PESCO, CARD, Європейський оборонний фонд і Європейський фонд миру [93 ; 90]. Стратегічна автономія і стійкість формують аналітичну основу, що дозволяє описати зміщення фокусу з управління окремими конфліктами до управління комплексними ризиками в умовах довготривалої конфронтації з ревізіоністськими акторами [94 92]. Водночас взаємодія з НАТО, зокрема у сфері протидії гібридним загрозам, і надалі визначає межі практичної реалізації автономних амбіцій ЄС, що зумовлює потребу в гнучких моделях комплементарності та розподілу відповідальності за безпеку на євроатлантичному просторі [94].

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що трансформація безпекової та оборонної політики ЄС після 2014 року є результатом накладання кількох взаємопов'язаних процесів, які змінюють як нормативні орієнтири Союзу, так і його інституційну архітектуру та практику дій. З одного боку, ЄС зберігає ідентичність нормативного актора, для якого права людини, верховенство права та багатосторонність залишаються ключовими орієнтирами, що відображено у Глобальній стратегії та численних тематичних політиках. З іншого боку, посилення воєнних та гібридних загроз, а також загострення стратегічної конкуренції спонукають Союз надавати безпеці дедалі виразнішого

матеріального виміру через розбудову колективних оборонних спроможностей, розвиток оборонної промисловості та поглиблення координації з НАТО. Саме в цьому напруженні між ціннісною та силовою логікою формується нова стратегічна культура ЄС, у межах якої здатність до застосування сили та до управління ризиками розглядається як необхідна передумова збереження нормативної привабливості. Ключовими аналітичними інструментами опису цієї трансформації стають концепції стратегічної автономії, стратегічного суверенітету та стійкості, що розширюють традиційне розуміння безпеки за межі військового виміру і охоплюють економічні, енергетичні, цифрові та демократичні аспекти. Водночас інституційні інновації у форматі PESCO, CARD, Європейського оборонного фонду та Європейського фонду миру свідчать про перехід до моделі інтеграції, де запорукою успіху стає не лише політичний консенсус, а й готовність до спільних інвестицій, розподілу ризиків і довгострокового планування. Стратегічний компас кодифікує цю еволюцію у вигляді системи конкретних цілей і зобов'язань, що перетворює безпекову політику на сферу, у якій зростає значення показників ефективності, моніторингу та звітності. Паралельно розбудова політики протидії гібридним загрозам і розвитку всебічної стійкості демонструє, що ЄС дедалі більше усвідомлює вразливість власних демократичних інституцій і цифрового простору та намагається поєднати внутрішні й зовнішні інструменти управління ризиками.

Війна Росії проти України стала лакмусовим папірцем для всіх зазначених підходів, оскільки поєднала високої інтенсивності воєнні дії з масштабними інформаційними, енергетичними та економічними впливами, спрямованими також на держави ЄС. Реакція Союзу, що включає безпрецедентні санкції, масштабну військову та фінансову допомогу Україні, активізацію оборонних інвестицій і перегляд стратегічних документів, засвідчила, що європейська безпекова інтеграція здатна швидко адаптуватися за наявності політичної волі. Водночас збереження залежності від США у сфері стратегічного стримування, нерівномірність оборонних спроможностей держав

членів та суперечності у баченні майбутньої ролі НАТО окреслюють межі реалізації амбіцій ЄС.

Отже, у процесі здійснення дослідження розділу 1 «Теоретична характеристика безпекової і оборонної політики ЄС» було досягнуто таких висновків. Сутність безпекової та оборонної політики ЄС зводиться до того, що вона провадиться з метою попередження та запобігання виникненню протиріч між державами-членами ЄС у сфері оборонної та безпекової діяльності, підготовці держав-членів до участі у таких конфліктах та розробці разом із ними дієвих механізмів їх вирішення, зокрема і шляхом застосування воєнної сили. Однак, визначення сутності оборонної та безпекової політики ЄС змінюється відповідно до трансформаційних процесів у Євросоюзі та змін у формуванні напрямку даної політики. Також, сутність оборонної та безпекової політики ЄС трансформується в процесі історичного розвитку та викликів сучасності.

Спільна безпекова та оборонна політика ЄС дозволяє йому взяти на себе провідну роль у операціях з підтримання миру, запобігання конфліктів та у зміцненні міжнародної безпеки. Вона є невід'ємною частиною комплексного підходу ЄС до врегулювання криз, що спирається на цивільні та військові ресурси. Для того, щоб дати можливість Європейському Союзу повною мірою взяти на себе відповідальність за врегулювання криз та діяти як суб'єкт глобальної безпеки, держави-члени ЄС створили постійні політичні, військові та цивільні інституції, які і утворюють структуру органів, які здійснюють оборонну та безпекову політику ЄС. До таких органів належать: Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет Європейського Союзу, Комітет з цивільних аспектів антикризового управління, Політично-військова група, Директорат з питань політики безпеки та оборони, Управління безпеки і миру, Військовий штаб Європейського Союзу, Європейська служба зовнішніх відносин, Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності, Можливість військового планування та проведення, Європейське оборонне

агентство, Європейський коледж безпеки та оборони та Супутниковий центр Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Проблемні питання безпеки та оборони Європейського союзу

Поворотним моментом у розвитку антикризового потенціалу Європейського Союзу став франко британський саміт у Сен Мало, що відбувся 3–4 грудня 1998 року. Становлення так званого «феномена Сен Мало» не було раптовим явищем, а зумовлювалося сукупністю політичних і стратегічних чинників, які в наукових дослідженнях нерідко залишаються поза належною увагою. Ключовою передумовою ухвалення Сен малойської декларації стало переосмислення позиції Великобританії щодо створення спільної оборонної складової ЄС. На перший погляд така трансформація могла видаватися доволі несподіваною, зважаючи на жорстку позицію Лондона під час переговорів щодо Амстердамського договору, однак зміна урядових пріоритетів мала об'єктивний характер, попри те що від підписання договору минуло лише трохи більше року.

Найвагомішими серед причин зміни позиції були відчуття поступового зниження впливу Сполученого Королівства в інтеграційних процесах та зростання його політичної ізоляції на тлі неучасті у європейському валютному союзі, який у той час був основним рушієм подальшого розвитку ЄС. Додатковим стимулом стала перемога лейбористів на виборах 1997 року та формування уряду на чолі з Тоні Блером, якого навіть критики характеризували як одного з найбільш проєвропейських прем'єр міністрів Великобританії з моменту її вступу до Європейських співтовариств у 1973 році. Незважаючи на певну початкову стриманість щодо розвитку «європейської оборони», новий уряд прагнув зберегти вплив у процесах ухвалення рішень на рівні ЄС і був готовий узяти на себе провідну роль у сфері, де Лондон мав значний досвід і потужний потенціал. Фактично лише Великобританія та Франція на той момент були здатні здійснювати повноцінні антикризові операції за межами Європейського Союзу. Зміна підходів уряду Тоні Блера до розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики стала помітною в середині 1998 року.

Перегляд позиції був пов'язаний також із загальним невдоволенням ефективністю зовнішньополітичного механізму ЄС, обмеженістю рішень Амстердамського договору та неспроможністю Союзу оперативно й узгоджено реагувати на перебіг косовського конфлікту. Свою оцінку недоліків чинної структури СЗПБ Лондон сформував і під час головування в ЄС у першій половині 1998 року, коли очевидною стала потреба в модернізації інституційних елементів безпекової архітектури. Публічне формулювання оновленої британської позиції відбулося під час неформального саміту ЄС у Портшаху 24–25 жовтня 1998 року. Тоні Блер визнав можливим інтегрування функцій Західноєвропейського союзу до структур ЄС та закликав держави члени розглянути шляхи зміцнення Європейської політики безпеки й оборони. Ініційоване обговорення охопило не лише політичні, а й військові кола: 4 листопада 1998 року у Відні за ініціативи Австрії відбулася перша неофіційна зустріч міністрів оборони п'ятнадцяти держав ЄС, які одностайно висловили підтримку подальшому зміцненню військових можливостей Союзу для їх ефективного використання в антикризових операціях.

Попри проведення обох попередніх самітів, жодного формального рішення на них ухвалено не було. Лише 1 грудня 1998 року, напередодні зустрічі у Сен Мало, відбулися франко-німецькі консультації, під час яких Париж і Берлін узгодили спільну позицію щодо британської ініціативи. У підсумковій заяві дві держави підтвердили намір розробити комплексний план дій, спрямований на зміцнення Спільної зовнішньої та безпекової політики та формування європейської політики колективної оборони. Ключовою метою такого плану визначалося забезпечення здатності Євросоюзу брати дієву участь у врегулюванні регіональних криз. Крім того, наголошувалося на потребі надати ЄС можливість використовувати оперативний потенціал, сформований як національними силами європейських держав, так і ресурсами НАТО відповідно до Берлінських домовленостей. Також зазначалося про необхідність ретельного опрацювання шляхів інтеграції Західноєвропейського союзу до інституційної архітектури ЄС. Декларація Сен Мало була короткою, містила

лише п'ять пунктів, однак саме завдяки своїм формулюванням стала справжнім проривом. У першому пункті наголошувалося, що Європейський Союз має володіти інструментами, які дозволять йому відігравати роль, пропорційну його політичній та економічній вазі на міжнародній арені. Водночас йшлося про необхідність швидкого й повного впровадження положень Амстердамського договору, які стосуються СЗБП, включаючи наділення Європейської ради повноваженнями щодо послідовного розвитку спільної оборонної політики в межах СЗБП. Підкреслювалося також, що Рада ЄС повинна мати змогу ухвалювати міжурядові рішення з усього набору дій, визначених у Розділі V Договору про ЄС. У другому пункті декларації визначалося, що для реалізації зазначених завдань Європейський Союз має отримати можливість діяти самостійно, спираючись на надійні військові сили, ефективний механізм ухвалення рішень щодо їх застосування та готовність держав членів використовувати ці сили для реагування на кризи міжнародного характеру. Фактично діяльність у сфері врегулювання криз окреслювалася як пріоритетний напрям, а загальна оборонна політика орієнтувалася насамперед на виконання Петерберзьких завдань. У цьому ж пункті згадувалося про статті 5 Північноатлантичного договору та Брюссельського договору, при цьому підкреслювалося, що більш спроможна Європа зміцнює оборонний потенціал НАТО. Особливу вагу мало формулювання про те, що ЄС повинен отримати спроможність діяти автономно, тобто не в межах НАТО та не послуговуючись механізмами ЗЄС. Саме це становило принципову зміну в позиції Лондона.

Третій пункт декларації розкривав військові потреби Союзу. У ньому наголошувалося, що для забезпечення здатності ухвалювати рішення та залучати військові сили в ситуаціях, коли НАТО не здійснює повного залучення, Європейському Союзу необхідно створити відповідні структури, аналітичні механізми, розвідувальні можливості та стратегічний планувальний потенціал, водночас уникаючи дублювання вже наявних можливостей ЗЄС. Також підкреслювалося, що ЄС повинен мати доступ до релевантних військових ресурсів як у межах європейського компонента НАТО, так і до

національних або багатосторонніх сил, не інтегрованих до Альянсу. Четвертий пункт акцентував на тому, що посилення європейського військового потенціалу має спиратися на потужну й конкурентоспроможну оборонно промислову та технологічну базу. Водночас у декларації було сформульовано важливий принцип взаємодії між ЄС і НАТО у сфері антикризової діяльності. Він полягав у тому, що Європейський Союз може здійснювати автономні операції у випадках, коли НАТО не залучається повністю. Формулювання, однак, містило певну двозначність. Для Парижа та прибічників європейської стратегічної автономії воно означало можливість самостійних дій Союзу без підпорядкованості Альянсу. Натомість для Лондона та Вашингтона цей механізм передбачав пріоритет НАТО у визначенні власної участі в кризовому врегулюванні, а вже після цього – потенційне передання відповідальності ЄС. Фінальним етапом формування первинної інституційної конфігурації Європейської політики безпеки й оборони став саміт Європейської ради в Німці 7–9 грудня 2000 року. Ухвалені під час нього поправки до Договору про ЄС не вносили кардинальних змін, проте мали важливі наслідки для інституційної структури.

У підсумковому документі саміту питанню Європейської політики безпеки й оборони було присвячено лише декілька абзаців, однак деталізовані рішення були викладені у спеціальній доповіді, схваленій главами держав та урядів. Найважливішим результатом стало інституційне закріплення на постійній основі політичних і військових структур – Комітету з політики та безпеки, Військового комітету ЄС та Військового штабу ЄС, які до цього функціонували як тимчасові механізми. У додатках доповіді детально описувалися їх склад і функції. Крім того, положення про КПБ було додано в текст основного договору. Офіційно рішення про створення трьох інстанцій були прийняті Радою ЄС 22 січня 2001 р Саміту Європейської Ради в Німці був також представлений спільну доповідь, Генерального секретаря Ради / Високого представника по СЗБП Х. Солани і члена Європейської комісії К. Паттен, присвячений питанням реагування на конфлікти. Головна теза доповіді

полягав у тому, що ЄС необхідно перенести акцент з реактивних дій на здійснення превентивних заходів, для яких Союз володіє хорошим інструментарієм.

Серед конкретних пропозицій - періодичний розгляд Радою ЄС питань запобігання конфліктам; регулярне визначення Радою на основі рекомендацій Генерального секретаря та Єврокомісії пріоритетних сфер діяльності ЄС в цій галузі; вироблення ЄС ясних загальних позицій щодо країн і регіонів, де існує ризик виникнення конфліктів. У доповіді також була підкреслена необхідність більш ефективного партнерства з ООН, ОБСЄ, Радою Європи, Міжнародним комітетом Червоного Хреста, інтенсифікації діалогу з іншими неурядовими організаціями. За два роки щільної роботи Європейського союзу вдалося розробити основні елементи системи антикризового реагування - структури управління, оперативний потенціал (як військовий, так і цивільний).

Сформульовані рекомендації лягли в основу «Плану дії щодо поліції», схваленого на саміті Європейської ради в Гетеборзі 15-16 червня 2001 г. Перед ЄС стояв чималий коло завдань: потрібно розробити процедури планування та проведення поліцейських місій (в тому числі проходять спільно з військовими операціями), управління і контролю за ними, способи їх фінансування, розглянути правові аспекти участі поліції з ЄС в антикризових діях, забезпечити сумісність виділених національних поліцейських контингентів і уніфікувати вимоги до їх матеріально-технічної забезпечення, розробити програми навчання і тренувань.

Для реалізації цих масштабних планів потрібно зміцнити систему органів, які займалися цивільними аспектами ССЄПБО. Так, в червні 2001 р в Генеральному Секретаріаті Ради ЄС було створено спеціальний підрозділ, що займався розробкою поліцейських операцій (Police Unit, Directorate-General E, Directorate IX «Civilian Crisis Management and Administrative Coordination», сім фахівців). Крім того, на саміті в Гетеборзі були розглянуті питання участі в поліцейських місіях третіх країн. Крім конкретних цілей для громадянського спрямування ССЄПБО на саміті в Гетеборзі були також схвалена «Європейська

програма запобігання конфліктам», яка представляла собою розвиток концепції превентивного реагування ЄС на кризи. У документі підкреслювалося, що Євросоюз повинен навчитися ефективно використовувати програми розвитку спільно з інструментарієм ССЄПБО. Особливу увагу слід приділити моніторингу міжнародної обстановки і раннього попередження конфліктів. Попри всю важливість розвитку громадянського інструментарію, основоположними для ССЄПБО залишалися процеси, пов'язані з формуванням військового антикризового потенціалу. Було потрібно розробити механізми і процедури використання сил і засобів, формально виділених країнами ЄС для «Головної мети-2003». Гостро стояла проблема нестачі ресурсів, перш за все, систем зв'язку, збору і обробки інформації, транспортної авіації. Залишалася неясною і реальна чисельність колективного антикризового контингенту, з огляду на те, що чимало підрозділів, виділених країнами ЄС, були задіяні на Балканах. Всі ці проблеми були розглянуті в ході ряду формальних і неформальних зустрічей військових чиновників і експертів. Зокрема, 23 травня 2001 року відбулася перша офіційна зустріч начальників штабів країн ЄС, в ході якої була представлена доповідь про недоліки ССЄПБО (було виділено 40 проблемних областей).

2.2. Протиріччя у питаннях безпеки та оборони між ЄС, НАТО і ОБСЄ

У процесі розбудови структур Спільної європейської політики безпеки й оборони та поступового включення Західноєвропейського союзу до інституційної системи Європейського Союзу постало питання про перегляд домовленостей між ЗЄС і НАТО та формалізацію відносин між Альянсом і ЄС. Потрібно було визначити, яким чином адаптувати й переформатувати напрацьовані в межах взаємодії організацій Брюссельського та Північноатлантичного договорів результати, включаючи консультаційні механізми, процедурні домовленості та інші інструменти, сформовані після укладення «берлінських угод» 1994–1996 років. Співпраця між Європейським Союзом і НАТО розвивалася нерівномірно, оскільки від моменту появи

Європейської політики безпеки й оборони і до середини 2000 року вона фактично обмежувалася неформальними контактами між Генеральним секретарем НАТО та Високим представником ЄС, а також роботою невеликих експертних груп.

Півторарічна пауза була зумовлена передусім тим, що прихильники посилення європейського виміру безпеки на чолі з Францією вважали передчасним починати повноцінні переговори зі Сполученими Штатами та НАТО до того, як інституції Європейської політики безпеки й оборони буде закріплено на постійній основі. Існували побоювання, що Вашингтон намагатиметься безпосередньо впливати на процес формування цих структур. Водночас було очевидно, що майбутні відносини між НАТО та ЄС матимуть інший характер, ніж взаємодія між НАТО і ЗЄС. Якщо Західноєвропейський союз сприймався як відверто слабший партнер Альянсу, то Європейський Союз як потужне політико економічне утворення прагнув до побудови відносин на засадах рівноправного діалогу. На засіданні Європейської ради в Санта Марія да Фейра ЄС висунув пропозиції щодо формування формалізованого формату взаємодії з НАТО. Зокрема, було ініційовано створення чотирьох спеціальних робочих груп *ad hoc*, покликаних опрацювати основні напрями співпраці. Йшлося про розроблення угоди з питань безпеки між ЄС і НАТО, вироблення підходів до формування оперативних спроможностей з урахуванням внутрішніх реформ Альянсу, визначення процедур доступу Європейського Союзу до сил і засобів НАТО, а також створення на договірній основі постійних консультаційних механізмів взаємодії між двома організаціями. Паралельно обговорювалася перспектива укладення окремої угоди про обмін інформацією, що мало б підвищити прозорість відносин, зміцнити довіру і створити правові підстави для доступу структур ЄС, відповідальних за військову безпеку, до відповідних матеріалів і аналітики НАТО, водночас забезпечуючи кращу поінформованість США щодо діяльності органів, які реалізують ССЄПБО.

У 2000 р. відбулися перші офіційні зустрічі представників НАТО та Європейського Союзу. Основні параметри взаємодії були узгоджені до кінця року на засіданні Європейської ради в Ніцці 7–9 грудня і на зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в Брюсселі 14–15 грудня. Було проголошено, що зростання інтенсивності контактів має вивести відносини між ЄС та Альянсом на рівень стратегічного партнерства саме так їх було охарактеризовано у фінальних висновках саміту в Ніцці. 24 січня 2001 року НАТО і ЄС обмінялися офіційними листами, якими закріпили процедурні домовленості, після чого розпочалася серія перших формальних зустрічей у новому форматі. Водночас ключовою проблемою залишалось забезпечення гарантованого доступу Європейського Союзу до потенціалу НАТО під час проведення операцій у межах Європейської політики безпеки й оборони. З одного боку, у комюніке Вашингтонського ювілейного саміту 23–24 квітня 1999 року Північноатлантична рада чітко засвідчила готовність укласти з ЄС домовленості, які передбачали гарантований доступ до засобів планування Альянсу, а також презумпцію доступності заздалегідь визначених спільних спроможностей, сил і засобів НАТО для їх потенційного використання в операціях під проводом Європейського Союзу. У документі визнавалось право ЄС за власним рішенням здійснювати автономні, включно з військовими, дії у тих випадках, коли Альянс не буде повністю задіяний. Саме ці положення уточнювали зміст «берлінської формули» 1996 року і отримали назву «Берлін плюс», ставши юридичною та політичною основою нового етапу взаємовідносин між НАТО та ЄС.

У Стратегічній концепції НАТО, ухваленій у Вашингтоні 1999 року, наголошувалося, що Альянс готовий надавати свої ресурси для операцій, які проводитимуться європейськими союзниками самостійно, однак кожен такий випадок мав би розглядатися окремо і ухвалюватися на основі консенсусу. Такий підхід фактично означав, що гарантований доступ Європейського Союзу до потенціалу НАТО міг у будь-який момент бути заблокований через політичні застереження або небажання окремих членів Альянсу. Це створювало

серйозні обмеження для майбутнього механізму співпраці й виявило структурну проблему в пошуку балансу між автономією ЄС і збереженням провідної ролі НАТО у сфері європейської безпеки. Другим принципово важливим питанням у діалозі між Європейським Союзом і Північноатлантичним альянсом була розробка механізмів залучення до антикризової діяльності ЄС тих європейських членів НАТО, які не входили до Європейського Союзу. Насамперед йшлося про Туреччину та Норвегію, а також про нових членів НАТО у Центральній Європі, які на той час були кандидатами на вступ до ЄС, зокрема Польщу, Чехію та Угорщину. Забезпечення рівноправних умов для цих держав було одним із ключових принципів американської політики щодо розвитку Європейської політики безпеки та оборони. Це положення входило до відомої тріади «трьох Д», озвученої Мадлен Олбрайт у грудні 1998 року, й неодноразово повторювалося у відомчих документах НАТО, включно з Вашингтонським комюніке. На відміну від попереднього механізму ЗЄС, де участь третіх країн ґрунтувалася на моделі диференційованого членства, збереження аналогічної схеми після передачі Європейському Союзу функцій ЗЄС стало проблематичним. У Гельсінкі держави ЄС наголосили, що консультації та взаємодія з НАТО, її членами, які не входять до ЄС, кандидатами на вступ і іншими партнерами можуть здійснюватися лише за умови збереження автономії прийняття рішень Європейським Союзом та єдності його інституційної структури. Це фактично означало, що ЄС не був готовий допустити третіх країн до процесу розроблення загальноєвропейської політики безпеки та оборони.

У відповідь на ці виклики Європейський Союз на засіданні в Санта Марія да Фейра в червні 2000 року запропонував створення спеціального механізму консультацій, який діяв би у формі так званої «єдиної переговорної структури». Передбачалося, що вона працюватиме у двох форматах: перший охоплював би держави – члени НАТО, які не входили до ЄС, а другий — ці самі країни разом з державами кандидатами на вступ до Європейського Союзу. За задумом ЄС, такий формат дозволяв би проводити регулярні зустрічі, обмінюватися

оцінками безпеки та залучати партнерів до формування оперативного планування у кризових ситуаціях. У підсумку на саміті в Ніщі 2000 року держави ЄС представили деталізовану схему роботи цих платформ, згідно з якою передбачалося проведення щонайменше чотирьох регулярних зустрічей протягом півріччя та розширення кількості консультацій у разі виникнення криз.

Механізм передбачав, що країни НАТО, які не є членами ЄС, могли автоматично долучатися до операцій, ініційованих Радою ЄС, якщо їх виконання потребувало використання ресурсів Альянсу. Планування таких місій здійснювали всі члени НАТО відповідно до внутрішніх процедур. Водночас Європейський Союз мав можливість запрошувати треті країни приєднуватися також до операцій, що проводилися без залучення потенціалу НАТО, у такому разі оперативне планування залишалося за структурами ЄС і здійснювалося з урахуванням консультацій із залученими партнерами. Для координації роботи учасників місії створювався спеціальний *ad hoc* комітет, тоді як політичне та стратегічне керівництво залишалося в компетенції Ради ЄС і Комітету з політики та безпеки. На відміну від моделі ЗЄС, нова консультаційна схема відчутно звужувала можливості третіх країн впливати на антикризову діяльність ЄС, що повністю відповідало позиції європейських прихильників більшої автономії, проте викликало різке невдоволення серед окремих членів НАТО. Найпослідовніше свою незгоду висловлювала Туреччина, яка вже у грудні 2000 року на брюссельській зустрічі НАТО фактично заблокувала переговори з ЄС щодо укладення формальної угоди. Анкара, отримавши статус кандидата на вступ до ЄС на Гельсінському саміті, сприйняла запропоновану систему як пониження у статусі та висловлювала побоювання, що активізація антикризових дій ЄС, особливо на Балканах і в потенційно чутливому для Туреччини Середземноморському регіоні, може створити ризики для її інтересів, особливо у контексті кіпрського питання та врегулювання суперечностей в Егейському морі. Компроміс щодо моделі залучення третіх країн був досягнутий на саміті Європейської ради в Брюсселі

24–25 жовтня 2002 року. Було погоджено не лише основні гарантії взаємодії, а й процедури участі членів НАТО, які не входили до ЄС, у плануванні та проведенні місій Європейської політики безпеки й оборони. Остаточні параметри були закріплені 12–13 грудня 2002 року, коли було ухвалено рішення, що Кіпр і Мальта не братимуть участі в операціях ЄС із використанням ресурсів НАТО. Уже 16 грудня відбулася спільна зустріч Північноатлантичної ради та Комітету з політики та безпеки ЄС, після якої Генеральний секретар НАТО та Високий представник повідомили про офіційне підписання угоди «Берлін плюс» і представили спільну декларацію, що закріплювала принципи нової моделі партнерства.

Подальше доопрацювання оперативних положень і технічних процедур доступу Європейського Союзу до потенціалу НАТО тривало до 1 березня 2003 року. Уже 14 березня дві організації підписали окрему угоду про обмін конфіденційною інформацією. Хоча повний текст домовленостей «Берлін плюс» є закритим для широкого доступу, відкриті джерела дозволяють встановити їхній загальний зміст. Серед ключових положень були презумпція доступності військових спроможностей НАТО для операцій ЄС, гарантований доступ до системи планування Альянсу, право ЄС користуватися командною структурою НАТО, зокрема брати участь у плануванні під керівництвом заступника Верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО в Європі, встановлення процедур передачі, контролю й відкликання ресурсів, а також домовленості щодо консультацій у разі використання потенціалу Альянсу та механізмів безпечного обміну інформацією.

2.3. Перспективи розвитку безпеки та оборони Європейського союзу та Україна.

Європейський Союз функціонує як багаторівнева система врядування, у межах якої співіснують 28 національних демократій, доповнених демократичними механізмами на субнаціональних рівнях та розгалуженими процедурами ухвалення рішень між інститутами ЄС.

Таблиця 3.3.

Перспективи розвитку безпеки та оборони Європейського Союзу

№ з/п	Напрямок розвитку	Зміст досягнень та ініціатив	Перспективи для розвитку безпеки та оборони ЄС
1	Багаторівневе врядування та консенсусне ухвалення рішень	ЄС функціонує як багаторівнева система врядування з 28 національними демократіями, розгалуженими механізмами субнаціональної демократії та складними міжінституційними процедурами. Попри високі вимоги до узгодження позицій, у 2014–2018 роках Комісія підготувала 471 нову законодавчу пропозицію (плюс 44 від попередньої Комісії), з яких 348 були ухвалені або погоджені, причому близько 90 % рішень у Раді ЄС підтримано консенсусом [5; 15].	Високий рівень консенсусності й здатність до ухвалення великого масиву рішень за умов інституційної багаторівневості створюють сприятливе підґрунтя для подальшого поглиблення спільної політики безпеки й оборони. Збереження практики консенсусу у чутливих безпекових питаннях підвищує легітимність CSDP та зміцнює політичну єдність ЄС у реагуванні на кризи й загрози.
2	Формування стратегічного порядку денного ЄС на 2019–2024 рр.	Перед самітом у Сібіу 9 травня 2019 року Комісія підготувала аналітичні матеріали й рекомендації щодо нового стратегічного порядку денного, де було систематизовано двадцять ключових досягнень Союзу та виокремлено десять законодавчих ініціатив, що залишалися в процесі опрацювання в Парламенті й Раді. Наголос робився на необхідності врахування цих незавершених пропозицій під час визначення пріоритетів на 2019–2024 роки.	Оновлений стратегічний порядок денний дозволяє інтегрувати безпекові та оборонні пріоритети у довгострокове планування ЄС, посилити узгодженість між внутрішніми й зовнішніми політиками та сформуванню більш послідовну рамку для розвитку CSDP. Це створює можливості для закріплення тематики безпеки й оборони як одного з ядрових напрямів інтеграції у середньостроковій перспективі.
3	Багаторічна фінансова перспектива ЄС 2021–2027 рр.	Пропозиції Комісії щодо нового довгострокового бюджету, представлені у 2018 році, передбачали формування сучаснішої та ефективнішої структури видатків, орієнтованої на стратегічні пріоритети. Планувалося спрямувати приблизно чверть загальних видатків на боротьбу зі зміною клімату; програми для молоді (зокрема «Еразмус») мали отримати понад удвічі більше фінансування. На дослідження й інновації, стратегічні інвестиції, розвиток єдиного ринку та космічні програми загалом передбачалося 187,4 млрд євро, на зовнішню діяльність – 123 млрд євро, на управління кордонами та міграцією – 34,9 млрд євро, а витрати на безпеку й оборону мали зрости до 27,5 млрд євро [7].	Закладення окремої, помітно зростаючої статті видатків на безпеку й оборону формує фінансову основу для посилення CSDP, розвитку оборонно-промислових проєктів, місії та операцій, а також нарощування спроможностей у сфері кібербезпеки, військової мобільності й захисту кордонів. Концентрація ресурсів на дослідженнях, інноваціях та стратегічних інвестиціях створює можливості для технологічного зміцнення обороноздатності та кращої інтеграції безпекових й оборонних інструментів у загальну бюджетну архітектуру ЄС.
4	Реформа спільної європейської системи надання притулку	Після кризи 2015–2016 років ЄС здійснив комплексну модернізацію спільної системи надання притулку, спираючись на єдині мінімальні стандарти поведінки з шукачами притулку й уніфіковані правові норми, що регулюють увесь процес надання міжнародного захисту, включно з діяльністю Європейського агентства з	Створення більш гуманної, ефективної й стійкої системи притулку знижує ризики повторення масштабних міграційних криз, які дестабілюють внутрішню та зовнішню безпеку ЄС. Посилення інституційних спроможностей у сфері притулку та управління кордонами сприяє зміцненню комплексного підходу до безпеки, посилює зв'язок між

		питань надання притулку (EASO). Пакет реформ, запропонований у травні та липні 2016 року, спрямований на досягнення балансу між солідарністю та відповідальністю, уніфікацію процедур, зменшення стимулів до вторинної міграції та запобігання пошуку «найзручнішого притулку», а також на прискорення й підвищення прозорості ухвалення рішень [11].	внутрішньою безпекою, захистом прав людини та зовнішньополітичними інструментами Союзу, що в цілому підвищує стійкість ЄС до гібридних загроз та неконтрольованих міграційних потоків.
--	--	--	--

Джерело: сформовано самостійно автором на основі власного дослідження

Таке інституційне багатоманіття потребує складних і тривалих узгоджувальних процесів, тому вироблення компромісу нерідко займає значно більше часу, ніж на рівні окремої держави. Попри це, Європейському Союзу вдалося реалізувати зобов'язання, визначені у Стратегічній програмі Європейської Ради 2014 року та десяти політичних пріоритетах Комісії Жана Клода Юнкера. Уже до середини 2018 року Європейська Комісія представила Європейському Парламенту та Раді ЄС повний пакет законодавчих ініціатив, обіцяний восени 2014 року. Загалом було розроблено 471 нову законодавчу пропозицію, а також додаткові 44 пропозиції, підготовлені ще Комісією Жозе Мануеля Баррозу. З них 348 були ухвалені або погоджені інституціями ЄС, що свідчило про здатність Союзу знаходити рішення й рухати європейську інтеграцію вперед. Показово, що близько 90% цих рішень були підтримані консенсусом у Раді ЄС, тобто всіма 28 державами членами. Комісія наголошує, що така тенденція досягнення консенсусу спостерігається з моменту набуття чинності Лісабонського договору (1 грудня 2009 року) і постійно зміцнюється [5, 15]. За останні п'ять років у більшості сфер політики ЄС було досягнуто помітного прогресу. Щоб належним чином поінформувати глав держав і урядів перед самітом у Сібіу 9 травня 2019 року, Комісія підготувала аналітичні матеріали та рекомендації щодо формування стратегічного порядку денного ЄС на 2019–2024 роки. У додатках до цих рекомендацій вона визначила двадцять ключових досягнень Європейського Союзу за попередній період, а також окреслила десять законодавчих ініціатив, які станом на той момент залишалися невіршеними через тривале опрацювання в Європейському Парламенті та

Раді. Комісія вважала важливим, щоб лідери ЄС врахували ці незавершені пропозиції під час формування нового стратегічного порядку денного.

Особливе місце в переліку завдань посідали пропозиції щодо багаторічної фінансової перспективи ЄС на 2021–2027 роки. Представлені у травні та червні 2018 року, вони закладали підґрунтя для створення сучаснішого й ефективнішого довгострокового бюджету, здатного зосередити ресурси на стратегічних пріоритетах. Передбачалося, що одна четверта всіх бюджетних витрат буде спрямована на боротьбу зі зміною клімату, тоді як програми для молоді, зокрема Еразмус, отримають фінансування, збільшене більш ніж удвічі. У пропозиціях підкреслювалося, що така модель бюджету демонструє саме ту «додану вартість» ЄС, яка дає змогу досягати результатів у сферах, де окремі держави не можуть діяти ефективно самотійно, або де спільні зусилля є значно продуктивнішими. Відповідно, фінансування досліджень та інновацій, стратегічних інвестицій, розвитку єдиного ринку та космічних програм загалом становитиме 187,4 млрд євро, зовнішня діяльність Союзу — 123 млрд євро, програми з управління кордонами та міграцією — 34,9 млрд євро, а витрати на безпеку й оборону зростуть до 27,5 млрд євро [7].

Значні зрушення спостерігалися і в реформуванні спільної європейської системи надання притулку. Подолавши кризу 2015–2016 років, Європейський Союз зробив важливі кроки до створення гуманної, ефективно й стійкої системи, здатної реагувати на майбутні виклики. Чинна система встановлює єдині мінімальні стандарти поводження із шукачами притулку та охоплює комплекс правових норм, що регулюють увесь процес отримання міжнародного захисту, а також діяльність Європейського агентства з питань надання притулку (EASO). Запропонований Комісією у травні та липні 2016 року пакет реформ спрямований на забезпечення балансу між солідарністю та відповідальністю, пропонуючи більш справедливі та уніфіковані процедури розгляду заяв, зменшення стимулів до вторинної міграції і запобігання практиці пошуку «найзручнішого притулку». Реформа має зробити процес ухвалення рішень швидшим і прозорішим, а також забезпечити чіткий механізм визначення

держави, відповідальної за розгляд прохання про надання захисту, із розбудовою більш передбачуваної системи підтримки тих країн, які стикаються з особливо інтенсивним міграційним тиском [11].

РОЗДІЛ 3 УКРАЇНА І ЄС – ТРАНСФОРМАЦІЯ СПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ (2014-2022РР) У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Розділ 3.1 Аналіз шкільних підручників з громадянської освіти.

Аналіз підручників з курсу «Громадянська освіта» (зокрема для 10 класу) в контексті порівняння України та Європейського Союзу дозволяє побачити, як змінюється вектор викладання: від простого інформування про державу до формування активного демократичного громадянина.

Громадянська освіта викладається переважно у 10 класі (іноді інтегрується раніше) й має на меті:

- формування активного, відповідального громадянина;
- розвиток критичного мислення;
- розуміння прав людини, демократії, верховенства права;
- підготовку молоді до участі в житті громади та держави.

Підручники створюються відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Зробивши, змістовий аналіз підручників можна поділити їх зміст на основні тематичні блоки.

Більшість підручників охоплюють такі розділи:

1. Людина і суспільство
2. Права людини і дитини
3. Демократія та громадянська участь
4. Держава і влада в Україні
5. Громадянське суспільство та медіа
6. Економічна грамотність (базово)
7. Глобалізація та сучасні виклики

Переваги змісту

1. Актуальність тем (права людини, дезінформація, волонтерство)
2. Орієнтація на **цінності**, а не лише факти

3. Україноцентричний підхід (Конституція України, приклади з реального життя)
4. Поступове формування політичної та правової культури

Але виокремлюємо певні недоліки.

1. Подекуди перевантаженість термінами
2. Абстрактність деяких тем без достатньої кількості життєвих кейсів
3. Нерівномірна глибина тем (одні розкриті детально, інші — поверхово)

Методичний апарат підручників

Сильні сторони

- Наявність запитань для дискусій
- Практичні завдання (аналіз ситуацій, рольові ігри)
- Робота з документами (Конституція, декларації)
- Проектна діяльність

Слабкі сторони

- Не всі завдання адаптовані до **різного рівня підготовки учнів**
- Частина вправ потребує доопрацювання вчителем
- Обмежена кількість міжпредметних зв'язків (історія, правознавство, медіаграмотність)

Мова та подача матеріалу

- доступна українська мова;
- нейтральний, недискримінаційний тон;
- дотримання принципів академічної доброчесності.

Проблемні моменти:

- складні формулювання для частини учнів;
- іноді надмірна «книжність» стилю.

Відповідність сучасним викликам

Сучасні підручники частково враховують:

- війну та питання національної безпеки;
- волонтерський рух;
- інформаційну війну та пропаганду.

Проте є потреба: більше прикладів громадянської активності під час війни та глибше опрацювання тем стійкості, відповідальності, солідарності

Зробивши загальні висновки

Підручники з громадянської освіти в Україні:

- загалом відповідають сучасним освітнім вимогам;
- формують базові громадянські компетентності;
- потребують постійного оновлення відповідно до суспільних змін;
- найбільш ефективні у поєднанні з активною роллю вчителя та живими прикладами.

3.2 Методична розробка уроку з громадянської освіти

Тема: «Європейський вибір України»

Мета: актуалізувати знання учнів про: про країни Євро-пейського Союзу, розкрити поняття «демократія», «Європейські цінності», підкреслити приналежність нашої держави до європейської сім'ї народів; виховувати повагу до національних, духовних, культурних надбань європейських народів; розвивати у учнів прагнення бути свідомим громадянином України, уміння співвідносити навчальний матеріал з реаліями сьогодення.

Тип уроку: формування нових знань та понять.

Вид уроку: урок- бесіда.

Форма організації навчальної роботи: робота в малих групах, індивідуальна, фронтальна.

Методи і методичні прийоми:

1. Інформаційно-рецептивний

- словесні (розповідь-пояснення, опис, бесіда, повідомлення учнів);

- наочний: ілюстрація, демонстрація).

Прийоми навчання: виклад інформації, пояснення, активізація уваги та мислення, одержання з тексту та ілюстрації нових знань, «клоуз-тест»

Репродуктивний.

Прийоми навчання: подання матеріалу в готовому вигляді, конкретизація і закріплення вже набутих знань.

2. Проблемно-пошуковий: постановка проблемного питання.

Прийоми навчання: постановка взаємопов'язаних проблемних запитань, активізація уваги та мислення.

3. Інтерактивні: робота в малих групах.

4. Сугестивний: застосування різних видів мистецтв – музика, відео.

Матеріально-технічне обладнання: комп'ютер, екран, проектор.

Дидактичне забезпечення: опорні конспекти, презентації, фотоматеріали, відеоматеріали.

Міжпредметні зв'язки: історія, правознавство, громадянська освіта.

Опорні поняття та терміни: науково-технічна революція, науково-технічний прогрес,

Хід уроку

I. Організаційний момент

1. Створення позитивної установки на роботу.

Привітання викладача та учнів.

Перевірка готовності до уроку.

Вступне слово викладача

II. Актуалізація опорних знань (з використанням усного фронтального опитування методом «Клоуз-тест»)

1. Що таке ЄС- це 28 держав-членів, які утворюють Євросоюз, та їхні громадяни. Унікальність ЄС полягає у тому, що всі держави-члени – хоча й залишаються суверенними та незалежними – вирішили частково поєднати свій суверенітет у тих сферах, де доцільно працювати разом.

2. Що робить ЄС ?

2.1. Європейський Союз розробив спільну політику щодо міграції та надання притулку для вирішення численних викликів, пов'язаних із міграцією до Євросоюзу, зокрема проблем, з якими стикаються шукачі міжнародного захисту. Ця політика передбачає певні дії, спрямовані на подолання кризи.

2.2 Діяльність ЄС зосереджена на підтримці держав-членів: обмін інформацією між національними правоохоронними, митними та

прикордонними службами; навчання, обмін найкращим досвідом, фінансування, наукові дослідження та інновації.

2.3 Економічно-фінансова політика сприяє зростанню та зайнятості населення; покращує ефективне функціонування економічного та валютного союзу; сприяє інвестиціям; сприяти процвітанню за межами ЄС.

2.4 Європейська Комісія співпрацює з владою та зацікавленими структурами у країнах ЄС для здійснення моніторингу та забезпечення дотримання встановлених правил, аби люди й підприємства могли користуватися перевагами єдиного ринку.

2.5 Ідея єдиного цифрового ринку Це означає, що бізнес зможе максимально використовувати нові технології, зокрема малі підприємства зможуть виходити за межі ЄС.

2.6 Політика ЄС у сфері зайнятості та соціального захисту населення спрямована на вирішення питань: створення робочих місць на всій території ЄС; допомога населенню з пошуком роботи у рідній чи іншій країні ЄС; створення кращих умов праці шляхом запровадження загальних мінімальних стандартів праці; підтримка соціальної інтеграції та боротьба з бідністю; захист прав людей з інвалідністю.

2.7 Стратегія ЄС у сфері освіти й професійної підготовки спрямована на досягнення таких завдань до 2020 року:

2.8 ЄС – найбільша у світі фабрика знань, Всі країни ЄС мають власну політику та програми фінансування наукових досліджень. Саме тому наукові дослідження та інновації отримують підтримку на рівні ЄС, зокрема за програмою Horizon 2020.

2.9 Завдяки політиці ЄС упродовж останніх 20 років у транспортному секторі Європи спостерігається значний прогрес. Це сприяє підвищенню безпеки у повітрі, на морі й автошляхах, створенню гідних умов праці для працівників сектору; ширших і дешевших варіантів мобільності для подорожніх та бізнесу; а також швидкому руху до екологічно чистого транспорту та рішень на основі цифрових технологій.

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності

Ми з вами живемо в молодій незалежній державі. Нашому поколінню випало складне й відповідальне завдання – відродження української державності, мови, нації, будувати європейську Україну. Ми повинні стати частиною європейської спільноти. За нас ніхто цього не зробить, адже «Кожна людина народжується для якоїсь справи». Справа сучасної молоді – це відродження не тільки незалежної гуманної держави, а й держави щасливих і успішних людей.

Нещодавно наша країна відсвяткувала річницю Незалежності – 29 років. Ми повинні бути щасливими, що народилися на такій чудовій, багатій, мальовничій землі — в нашій славній Україні. Сучасний світ багатомірний, динамічний і суперечливий.

Це світ складних альтернатив, тривог та надій. Жити нині зольовано від світового співтовариства практично неможливо жодній країні.

Тому важко знайти країну, яка б не вступала в стосунки з іншими державами. Європа не навколо нас. Вона – у нас самих. Прагнення до європейського рівня життя, європейських цінностей, Європейського союзу і визначило європейський вибір нашої країни.

1. Що це за організація Європейський Союз?

Відповідт учня Європейський Союз – це організація, яка об'єднує 28 демократичних європейських країн. Країни, що входять до його складу, заснували спільні органи управління, завдяки чому стало можливим приймати рішення з певних питань, які становлять спільний інтерес на європейському рівні.

2. Яка ідея створення?

Відповідт учня. Ідея створення цієї організації була задумана для того, щоб більше ніколи не повторилися масові вбивства та руйнації, що відбувалися під час Другої світової війни. Вперше цю ідею запропонував Міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман у промові 9 травня 1950 року. Цей

день став днем народження Європейського Союзу і тепер щороку святкується як День Європи. А в 1955року був створений прапор ЄС. Тоді Європейський Союз існував лише у вигляді Європейського об'єднання, до якого входило шість країн.

3. Символіка ЄС

Відповідт учня Довго йшло обговорення ескізу прапора. Згодом було прийнято нинішній варіант – коло з 12 золотих зірок на блакитному тлі. Число зірок не має нічого спільного з кількістю країн – членів організації. У різних традиціях «12» є символічним числом, що означає абсолютну досконалість. Це також і кількість місяців року, і кількість цифр на циферблаті годинника, тоді як коло є ще і символом єдності.

Європейський гімн. У широкому значенні – це гімн не лише Євросоюзу, але й усієї Європи. Музика гімну взята з дев'ятої симфонії, яку Людвіг ван Бетховен написав у 1823 році. У фінальній частині своєї симфонії Бетховен поклав на музику «Оду до радості», написану у 1785 році Фрідріхом фон Шіллером. У цьому вірші знайшла відгук ідея братання народів, яку поділяв і Бетховен. У 1972 році Рада Європи схвалила бетховенську тему «Оди до радості» як свій гімн. У 1985 році гімн було схвалено президентами та главами урядів країн ЄС як офіційний гімн.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розповідь вчителя

Все це частина європейських цінностей, а Європейські цінності – це вже загальнолюдські принципи і норми життєдіяльності людини, суспільства й держави. Важливо, що в європейському житті існує повага й прагнення до повного дотримання цих цінностей. Основними нормами й принципами функціонування європейської спільноти є:

Демократія – це такий спосіб управління державою, коли населення має можливість вільно обирати тих, хто ними управляє і піклується про добробут й гарне життя всіх громадян в однаковій мірі. Це свобода слова й вибору, але не всездозволеність. Свобода здійснюється в рамках закону, перед яким всі рівні.

До речі, вся діяльність в державі базується на законах, які всі мають виконувати. Кожна європейська країна розвивається своїм шляхом, віками формується її культура, мова, і щоб упевненими кроками йти вперед, маємо цікавитися культурою і звичаями інших країн, дотримуватися заповіту великого українського Кобзаря «... І чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь...». А все людство повинно навчитися жити у дружбі та розумінні, щоб розуміти цінності, звичаї інших країн, не потрібно забувати і про власні.

•Прийом «Мозковий штурм» Викладач.

Перевіримо чи знаєте ви хоть щось про свою Україну.

1. Український народний танець (гопак).
2. Дата прийняття акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991)
3. Назвіть найвищий законодавчий орган нашої держави. (Верховна Рада).
4. Грошова одиниця України. (Гривня).
5. Давня назва річки Дніпро (Славутич).
6. Хто став першим Президентом незалежної України? (Л. Кравчук).
7. Автор слів Державного Гімну України.(П. Чубинський).
8. Які моря омивають територію України (Чорне та Азовське).
9. Скільки страв повинно бути за столом у Святий вечір? (Дванадцять).
10. Коли було прийнято Конституцію України? (28 червня 1996 року).
11. Яку назву мала козацька держава? (Запорізька Січ)
12. Найвища гора українських Карпат. (Говерла).

Прийом “Допоможи мені”» викладач зачитує підказки, а учні повинні здогадатися про яку країну йде мова.

1. Це сонячна країна з багатою історією і культурою, яка щорічно приваблює мільйони туристів. Країну омиває 5 морів: Егейське, Середземне, Іонічне, Фракійське і Критське. У столиці Афінах – проживає більше 40%

всього населення країни. Бачимо величезну оселю богів – Олімп. Навколо невеличкі містечка. (Греція).

2. Назва країни перекладається як «земля телятка». Це країна смачної піци, пасти, оливок і сонячного настрою. Вона має багату історію, інтерес до неї не вщухає навіть у наш час. 80% території — гори і горби. На території республіки розташовано дві незалежні карликові держави: Ватикан і Сан-Марино. (Італія).

3. Найбільші композитори світу — Моцарт і Штраус уродженці саме цієї держави. Країна, яка дала світу Віденський вальс і найстаріше колесо огляду. Бачимо засніжені Альпи, світить сонце. Люди сидять на призьбах біля будиночків і приязно нам посміхаються. На привітання схиляють низько голову і махають правою рукою. (Австрія).

4. Прекрасна столиця держави – Мадрид. Хоча корида і є одним з символів країни, багато мешканців виступають за скасування цієї кривавої традиції. Так, в Каталонії і на Канарських островах корида заборонена. Усі вітаються словами «Буенос Діас» і цілуються в обидві щоки, тримаючи руки на плечах партнера. (Іспанія).

5. Цю країну без перебільшення можна називати країною замків – за всі минулі століття їх там збудували близько 5 тисяч. У країні знаходяться найбільш відвідувані в світі пам'ятки: собор Нотр-Дам-де-Парі і монастир Мон-Сен Мішель. Запахи парфумів, Ейфелева вежа, Єлисейські поля, Версаль... Усіх, кого зустрічаємо, вітаємо “Bon jour”, а молодих “Sa lut”.(Франція).

6. Це країна, яка у багатьох людей асоціюється з тим, що в ній змогли зберегти монархію і протягом багатьох століть люди, які живуть в цій державі, пишаючись своїми королівськими правителями. Строгий, вишуканий, архаїчний Лондон. Біг Бен. Холодно за етикетом промовляємо “Hello” і подаємо праву долоню. О п'ятій після обіду п'ємо чай. (Великобританія).

7. Країна – батьківщина відомих світові великих композиторів: Баха, Бетховена, Мендельсона, Брамса, Генделя, Шумана... У цій країні налічується близько півтори тисячі пивоварень, в яких розливається понад 5 тисяч сортів

напою. Край багатий лісами, горами, замками. Вітаємось, часто і швидко повторюємо: «Гутен Таг».(Німеччина).

8. Невелике королівство, яке ще називають «Перлиною Скандинавського півострова». І це зовсім не випадково, адже на незначній території цієї казкової країни зосередилися справжні скарби культури та історії. Мешканці країни – найщасливіші і найбезтурботніші люди у світі. Чарівна копенгагенська Русалонька, казки Г.К. Андерсена. Кланяємось королеві.(Данія).

9. Найбільше місто і столиця країни – Гельсінкі. Холодна, але дуже благополучна північна країна, населена пунктуальними і працьовитими людьми. На території країни розташовано майже 180 тисяч озер. Три чверті території вкривають густі ліси. (Фінляндія).

10. Крім Варшави, у цій країні ще декілька міст були столицями — Краків, Познань, Гнезно, Люблін. З лексичної сторони польська мова на 70% схожа з українською. Прапор країни – біло-червоний. (Польща)

Висновок

Входження до Європейського Союзу є логічним наслідком прагнення України до цивілізованої правової держави та розбудови демократичного суспільства, обумовлений сучасними реаліями та вимогами об'єктивних суспільно-економічних і політичних законів розвитку. В сучасному глобалізованому суспільстві, найбільшу вигоду отримують саме ті країни, які об'єднують свої зусилля заради досягнення спільних інтересів та високих показників розвитку.

Рефлексія.Заключне слово: судячи з ваших відповідей, я бажаю добре вчитися, аби згодом свої знання віддати нашій рідні Україні, щоб наша держава змогла зробити вагомий внесок у розбудову нової об'єднаної Європи, адже наше місце в Європейському Союзі., бо кожен крок до Європи — це нові можливості для мільйонів українців, для нас з вами.

Підведення підсумків уроку

Оголошення оцінок та аналіз роботи учнів.

VII.Домашнє завдання

«Опорний конспект з предмету «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ»»

Написати есе про країни-учасниці ЄС.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у процесі виконання цієї кваліфікаційної роботи було досягнуто поставленої мети шляхом вирішення наступних завдань:

1. Визначення сутності безпекової та оборонної політики ЄС. Сутність безпекової та оборонної політики ЄС полягає в тому, що вона провадиться з метою попередження та запобігання виникненню протиріч між державами-членами ЄС у сфері оборонної та безпекової діяльності, підготовці держав-членів до участі у таких конфліктах та розробці разом із ними дієвих механізмів їх вирішення, зокрема і шляхом застосування воєнної сили. Однак, визначення сутності оборонної та безпекової політики ЄС змінюється відповідно до трансформаційних процесів у Євросоюзі та змін у формуванні напрямку даної політики. Також сутність оборонної та безпекової політики ЄС трансформується в процесі історичного розвитку та викликів сучасного світу.

2. В кваліфікаційному роботі представлено характеристику безпекової і оборонної політики ЄС. Спільна безпекова та оборонна політика ЄС дозволяє йому взяти на себе провідну роль у операціях з підтримання миру, запобігання конфліктів та у зміцненні міжнародної безпеки. Вона є невід'ємною частиною комплексного підходу ЄС до врегулювання криз, що спирається на цивільні та військові ресурси. Для того, щоб дати можливість Європейському Союзу повною мірою взяти на себе відповідальність за врегулювання криз та діяти як суб'єкт глобальної безпеки, держави-члени ЄС створили постійні політичні, військові та цивільні інституції, які і утворюють структуру органів, які здійснюють оборонну та безпекову політику ЄС. До таких органів належать: Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет Європейського Союзу, Комітет з цивільних аспектів антикризового управління, Політично-військова група, Директорат з питань політики безпеки та оборони, Управління безпеки і миру, Військовий штаб Європейського Союзу, Європейська служба зовнішніх відносин, Служба ЄС з питань цивільного планування та спроможності, Можливість військового планування та проведення,

Європейське оборонне агентство, Європейський коледж безпеки та оборони та Супутниковий центр Європейського Союзу.

3. Визначено особливості безпекової і оборонної політики ЄС. Особливості здійснення оборонної та безпекової політики ЄС задаються її метою та спрямуванням, а також напряду залежать від завдань, які ставить перед собою ЄС у процесі її реалізації. Також особливості здійснення оборонної та безпекової політики ЄС задаються трансформаційними процесами у всіх сферах суспільного життя: економічній, соціальній, військовій тощо, які задають певні корективи у побудові векторів поширення даної політики. На основі останніх трансформацій у сфері оборонної та безпекової політики ЄС вона набула такі особливості: знаходиться на етапі становлення та зазнає постійних трансформацій; наразі триває активна фаза її становлення, про що свідчать численні обговорення та прийняті рішення Ради ЄС у цій сфері; дана політика реалізується досить обширним та надійним механізмом інституцій у складі ЄС, на які покладається виконання повноважень у сфері оборонної та безпекової політики ЄС; вона спрямована на підтримання миру, запобігання конфліктів та зміцнення регіональної та міжнародної безпеки; її фінансування здійснюється спільними зусиллями держав-членів та інституцій ЄС; на її основі відбувається формування зовнішніх зв'язків Союзу та вирішення викликів та загроз; проявляється у вигляді відрядження військових та інших місій для надання допомоги тощо.

Антикризовий механізм ЄС отримав в цілому оптимальну структуру - достатню для проведення різнопланових операцій і місій, нехай і обмежених за своїми масштабами. Після вступу в силу Лісабонського договору, органи здійснення СПБО були зібрані в одній інституції - в Європейській службі зовнішніх дій, що підвищило цілісність процесу їх роботи. Звертає на себе увагу наявність двох порівняно розвинених ланцюжків управління всередині СПБО - військової і цивільної. Громадянське напрямом антикризової діяльності поступово зрівнявся за своєю значимістю з військовим, що отримало відповідне інституційне відображення. Більш того, для цивільного компонента СПБО

характерна більш висока інтегрованість (так, керівник Підрозділу цивільного планування і управління (ПВПУ) є єдиним командувачем усіма цивільними місіями, що дозволяє більш централізовано керувати ними). Багато в чому це пояснюється тим, що цивільні антикризові акції ЄПБО значно менші за військові по фінансуванню, масштабам, і не вимагають передачі в розпорядження наднаціональних структур серйозних матеріально-технічних активів.

4. Виокремлено передумови та фактори формування ЄПБО ЄС. Соціально-політичні умови для створення ЄПБО з'явилися ще після Другої світової війни, а спроби його запровадження увінчались успіхом аж у 1999 році. До цього було зроблено багато спроб налагодження ЄПБО на території європейських країн, однак, деякі з них увінчались незначним успіхом, інші – взагалі так і не були реалізовані. Суттєвими кроками на шляху побудови ЄПБО стали: Франко-Британський союз, Західний союз, Європейське оборонне співтовариство, Західноєвропейський союз, Європейське політичне співробітництво, створення Європейського Союзу, а також створення європейської ідентифікації безпеки та оборони (ESDI) в структурах НАТО. Довгий шлях трансформації суспільних відносин та спроб їх урегулювати у сфері безпеки й оборони свідчить про важливе значення даної сфери для підтримання світової та європейської безпеки.

5. Встановлено основні етапи формування спільної оборонної політики європейських країн. Спільна оборонна політика європейських країн пройшла у своєму існуванні три етапи розвитку:

1) 1998-2009 роки – створення ЄПБО, проголошення першої Стратегії безпеки й оборони, створення Гельсінського каталогу сил, створення перших органів ЄПБО. Становлення антикризових структур Євросоюзу також зумовив ряд історичних факторів, перш за все закінчення холодної війни і розпад біполярної системи. Мінімізація загрози великомасштабного конфлікту в Європі дозволяла західним державам перерозподілити ресурси, а подальша переорієнтація США зі «Старого Світу» на інші регіони і наростання

деструктивних процесів на Балканах і в ряді країн пострадянського простору поставили питання про збільшення відповідальності європейців за забезпечення власної безпеки і стабільності суміжних територій. Таким чином, поява оборонного і антикризового напрямків інтеграції у Євросоюзі було значною мірою обумовлено зовнішніми факторами - змінами міжнародного середовища.

2) 2009-2015 роки – перейменування ЄПБО в СПБО, ліквідація ЗЄС, проведення гуманітарних та військових місій;

3) 2015-2021 роки – проголошення Стратегії безпеки 2016 року, започаткування Постійного структурованого співробітництва (PESCO; 2017); Координованого щорічного огляду оборони (CARD; 2019); Європейського оборонного фонду (EDF; 2017); Можливості військового планування та проведення (MPCC; 2017); Генерального директорату з оборонної промисловості та космосу (2019). Найяскравішим виявився останній етап, який триває до нашого часу. Він ознаменувався найбільш важливими подіями у формуванні СПБО та вивів її на новий рівень розвитку. Еволюція цих механізмів визначалася тактичними компромісами між «атлантистами» і «європеїстами». Наприклад, співробітники ЄС і експерти не один рік говорили про бажаність появи у СПБО повноцінного військового штабу, проте створити його вдалося лише в 2017 р - після того, як почався процес виходу Великобританії з ЄС, і Лондон вже не вважав принциповим протистояти спробам зміцнити антикризові структури ЄС.

6. Охарактеризовано нормативно-правову основу та основні напрямки діяльності СПБО ЄС. Нормативно-договірна основа СПБО базується на Договорі про ЄС, зокрема статті 41, якою визначається фінансування СПБО та СЗБП, а у статтях 42-46, у главі 2, розділі 2 розділу V «Положення про спільну політику безпеки та оборони», а також у Протоколах 1, 10 та 11 до Договору про ЄС. Специфічна роль Європейського Парламенту в СПБО описана у статті 36 Договору про ЄС. Основні напрямки діяльності СПБО ЄС знаходять своє вираження у здійсненні та проведенні військових, гуманітарних та інших місій та операцій ЄС, а також у здійсненні цивільних та військових можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бучик В. С. Спільна безпекова політика Європейського Союзу: управлінські аспекти: дисертація. 2017. 216 с.
2. Бучик В. С. Особливості становлення та розвитку спільної безпекової політики Європейського Союзу (кін. XX – поч. XXI ст.). Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Київ: НАДУ, 2016. С. 84-87.
3. Прокопенко Л.Л. Теорія та практика європейського врядування: [навч. посіб.]. Харків: ДРІДУ НАДУ, 2019. 216 с.
4. Klaus Carsten Pedersen. Denmark and the European Security and Defence Policy. URL: <http://books.sipri.org/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu01.pdf>. (дата звернення: 12.04.2021).
5. Руда В. В. Динаміка розвитку спільної зовнішньої політики та політики безпеки країн ЄС після 1991 р. URL: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Npchdu/History/2009_91/91-26.pdf. (дата звернення: 06.04.2021).
6. Співробітництво Збройних Сил України з ЄС (у сфері СПБО). URL: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=euintegration&sub=spivr>. (дата звернення: 12.05.2021).
7. Заворітня Г. П. Міжнародно-політичні основи становлення і розвитку Спільної європейської безпекової та оборонної політики. Автореф. дис. ... канд. політ. наук. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17565.html>. (дата звернення: 13.05.2021).
8. Брюссельський договір. URL: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/bryusselskij-pakt-1948-g-perevod-i-kommentarij-k-yu-n-kalinichenko-p-a/>. (дата звернення: 01.02.2021).
9. Амстердамський договір. URL: <https://studies.in.ua/ru/istoriya-gosudarstva-i-prava-zar-h-stran-shpargalk/3776-amsterdamskiy-dogovr-yogo-zmst-znachennya.html> (дата звернення: 01.02.2021).

10. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/. (дата звернення: 15.04.2021).
11. Щодо перспективи розробки нової редакції Європейської стратегії безпеки. Аналітична записка. URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIRU.pdf>. (дата звернення: 19.04.2021).
12. Європейський порядок денний щодо безпеки. URL: [eu 2019.fi/en/priorities-and-programme/strategic-agenda](http://europa.eu/2019/en/priorities-and-programme/strategic-agenda). (дата звернення: 21.04.2021).
13. Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики ЄС: вплив на ситуацію в Східній Європі. URL: eesri.org/wp-content/uploads/2016/07/2016-07-EU-Global-Strategy-Implications-for-Eastern-Europe-2016-C-UKR.pdf. (дата звернення: 16.03.2021).
14. Мандрагеля В. Європейська система колективної безпеки: інституціональні проблеми. Політичний менеджмент. 2017. №1. С. 123-129.
15. Західноєвропейська модель Збройних сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфери: практичні можливості для України: Матеріали міжнародного семінару (31 травня – 2 червня 2016 р.). Київ, 2016. С. 78-85.
16. Мітряєва С.І. Проблеми національної та регіональної безпеки: Спецкурс. Навчальний посібник. Ужгород, 2017. 174 с.
17. Security and Defence Policy (SECDEFPOL.1). URL: https://op.europa.eu/en/web/who-is-who/organization//organization/EEAS/EEAS_-CRF_237498. (дата звернення: 19.03.2021).
18. Common Security and Defence Policy (CSDP) structure, instruments, agencies. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5392/common-security-and-defence-policy-csdp-structure-instruments-agencies_en. (дата звернення: 20.03.2021).

19. The European Union Military Staff (EUMS). URL: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5436_en. (дата звернення: 24.03.2021).
20. The Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC). URL: eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5438_en. (дата звернення: 24.03.2021).
21. THE MILITARY PLANNING AND CONDUCT CAPABILITY (MPCC). URL: eeas.europa.eu/sites/default/files/mpcc_factsheet_november_2018.pdf. (дата звернення: 24.03.2021).
22. European Defence Agency. URL: eda.europa.eu/. (дата звернення: 26.03.2021).
23. European Union Institute for Security Studies (EUISS). URL: www.iss.europa.eu/about-us. (дата звернення: 30.03.2021).
24. European Union Satellite Centre. URL: https://www.satcen.europa.eu/who-we-are/the_centre. (дата звернення: 01.04.2021).
25. Common security and defence policy. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/159/common-security-and-defence-policy>. (дата звернення: 02.04.2021).
26. With this expression, Ms. Mogherini refers to the EU's ability to collaborate with NATO, as well as other partners, without compromising its own strategic autonomy on defence and security matters. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/159/common-security-and-defence-policy>. (дата звернення: 04.04.2021).
27. Aims and characteristics of the CFSP. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europa/aussenpolitik/gasp/-/228304>. (дата звернення: 04.04.2021).
28. Бучик В. С. Євроатлантична інтеграція в умовах глобального врядування: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2017. 44 с.
29. Бучик В. С. Особливості становлення та розвитку спільної безпекової політики Європейського Союзу (кін. XX – поч. XXI ст.). Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження: матеріали наук.-

- практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 28 трав. 2010 р. Київ: НАДУ, 2016. С. 84-87.
30. Брюссельська організація договору (резолуція). URL: http://hansard.millbanksystems.com/written_answers/1957/feb/18/brussels-treaty-organisation-resolution. (дата звернення: 10.04.2021).
 31. Дюк Саймон. Невловимий пошук європейської безпеки: від ЄПБО до СПБО. URL: <https://archive.org/details/elusivequestfore00simo/page/13/mode/2up>. (дата звернення: 10.04.2021).
 32. Руссу К.С. Розвиток спільної політики безпеки ЄС. Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Харків, 2020. С. 459-463.
 33. Саміт в Амстердамі. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/special/politics97-/news/06/0616/jargon.shtml>. (дата звернення: 10.04.2021).
 34. WESTERN EUROPEAN UNION. Platform on European Security Interests The Hague, 27 October 1987. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/1/29/444f642c-62ed-4fd9-8136-a129d2de3783/publishable_en.pdf. (дата звернення: 14.04.2021).
 35. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL: https://europa.eu/european-union/index_en. (дата звернення: 14.04.2021).
 36. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council (NAC) /North Atlantic Cooperation Council (NACC). URL: <https://www.nato.int/docu/comm/1996/9606-brl/9606-brl.htm>. (дата звернення: 14.04.2021).
 37. Vasilis Margaras. Common security and defence policy and the Lisbon treaty fudge: no common strategic culture, no major progress. Epir working paper no. 28/june 2019. 14 с.
 38. Франко-Британська декларація з Сен-Мало (4 грудня 1998). URL: https://www.cvce.eu/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f.html. (дата звернення: 15.04.2021).

39. Сен-мало: декларація і її вплив на СПБО після 20 років. URL: <http://www.defenceviewpoints.co.uk/articles-and-analysis/the-saint-malo-declaration-and-its-impact-on-esdp-after-20-years>. (дата звернення: 15.04.2021).
40. Заява державного секретаря Мадлен К. Олбрайт перед Північноатлантичною радою від 8 грудня 1998 р. URL: <https://1997-2001.state.gov/statements/1998/981208.html>. (дата звернення: 10.06.2021).
41. Європейська стратегія безпеки від 2006 року. URL: <https://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx/?id=266&lang=en>. (дата звернення: 15.04.2021).
42. Висновки Президента Гельсінської ради Європи від 11 грудня 1999 р. URL: www.consilium.europa.eu. (дата звернення: 15.04.2021).
43. Рада Європейського Союзу. «ЄСВІЙСЬКІ БИТИ». Веб-портал Європа. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/uedocs/cmsupload/090720-factsheet-battle-groups_en.pdf/. (дата звернення: 17.04.2021).
44. Common security and defence policy. URL: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_5.1.2.pdf. (дата звернення: 22.04.2021).
45. EU-U.S. Declaration: Initiative to enhance transatlantic economic integration and growth (Washington, 20 June 2005). Brussels: European Parliament Press, 2005. 12 p.
46. EU-US Declaration on Strengthening our Economic Partnership. Brussels: European Commission, 26 June 2004. 2 p.
47. Fergusson I. F. Trade Promotion Authority (TPA) and the Role of Congress in trade policy. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2015. June 15. 28 p.
48. Fergusson I. F., Beth R. S. Trade Promotion Authority (TPA) : Frequently asked questions. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2015. July 2. 37 p.
49. Fischer J. From confederacy to federation – Thoughts on the finality of European integration. Berlin : Humboldt University, 2000. May 12. 15 p.

50. Горбач О. Порівняльний аналіз європейської стратегії безпеки та Глобальної стратегії ЄС. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2017. № 861. С. 32–40. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/mar/8866/dokument10.pdf> (дата звернення: 21.11.2025).
51. Blockmans S., Koutrakos P. (eds.). The EU's Common Security and Defence Policy: The first twenty years. In: The CSDP in 2020: The EU's Legacy and Ambition in Security and Defence. Brussels: CEPS, 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340479370_The_CSDP_in_2020_The_EU%27s_Legacy_and_Ambition_in_Security_and_Defence (дата звернення: 21.11.2025).
52. Consolidated version of the Treaty on European Union. Title V. General provisions on the Union's external action and specific provisions on the common foreign and security policy. Official Journal of the EU. 2016. С 202. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX%3A12016M040> (дата звернення: 21.11.2025).
53. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. European External Action Service. 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 21.11.2025).
54. Khudoliy A. Modern challenges: security and the EU. A Handbook of the Certificate. Ostroh Academy, 2024. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9328/1/Modern_challenges_security_and_EU_A_Handbook_of_the_Certificate.pdf (дата звернення: 21.11.2025).
55. Damen M. EU Strategic Autonomy 2013–2023: From concept to capacity. EU Strategic Autonomy Monitor. European Parliamentary Research Service. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282022%29_733589 (дата звернення: 21.11.2025).

56. Anghel S. Strategic sovereignty for Europe. European Parliamentary Research Service. 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652069/EPRS_BRI\(2020\)652069_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652069/EPRS_BRI(2020)652069_EN.pdf) (дата звернення: 21.11.2025).
57. Howorth J. Strategic Autonomy: Why it's not about Europe going it alone. European View. 2019. Vol. 18. № 2. P. 193–200. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1781685819883195> (дата звернення: 21.11.2025).
58. European Commission. Trade Policy Review. An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy. COM(2021) 66 final. 18.02.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A66%3AFIN> (дата звернення: 21.11.2025).
59. Kübek G. EU Trade Policy between Constitutional Openness and Strategic Autonomy. European Constitutional Law Review. 2023. Vol. 19. № 3. P. 456–482. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/eu-trade-policy-between-constitutional-openness-and-strategic-autonomy/C5075E3F98F72BF9E5162A2FC7869561> (дата звернення: 21.11.2025).
60. Coordinated Annual Review on Defence (CARD). Report 2020. European Defence Agency. 2020. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13747-2020-INIT/en/pdf> (дата звернення: 21.11.2025).
61. Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092. Official Journal of the EU. L 170. 12.05.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32021R0697> (дата звернення: 21.11.2025).
62. Council of the European Union. A Strategic Compass for Security and Defence. For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. 2022. URL:

- https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
(дата звернення: 21.11.2025).
63. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. JOIN(2016) 18 final. 06.04.2016. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7688-2016-INIT/en/pdf> (дата звернення: 21.11.2025).
64. Kert Saint Aubyn M. EU Policy on Fighting Hybrid Threats. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. 2016. URL: <https://ccdcoe.org/incyber-articles/eu-policy-on-fighting-hybrid-threats/> (дата звернення: 21.11.2025).
65. Veselova L. EU and NATO Experience in Countering Hybrid Threats. Public Administration and Law Review. 2020. № 3. P. 18–27. URL: <https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/45> (дата звернення: 21.11.2025).
66. Usewicz T., Bieliński T. Hybrid Actions and their Effect on EU Maritime Security. Journal on Baltic Security. 2023. Vol. 9. № 2. P. 1–19. URL: <https://journalonbalticsecurity.com/journal/JOBS/article/112> (дата звернення: 21.11.2025).
67. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. 2016. C 202. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> (дата звернення: 27.11.2025).
68. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. Official Journal of the European Union. 2007. C 306. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign> (дата звернення: 27.11.2025).
69. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. Brussels, 12 December 2003. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).

70. Biscop S., Coolsaet R. The World is the Stage. A Global Security Strategy for the European Union. Notre Europe Policy Paper. 2003. URL: <https://institutdelors.eu/publications/a-global-security-strategy-for-the-european-union> (дата звернення: 27.11.2025).
71. Biscop S. The European Security Strategy. Implementing a Distinctive Approach to Security. Royal Defence College. Brussels, 2004. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2014/1/23/a5d0d939-a188-4e1f-8d2f-8deae988776e/publishable_en.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
72. Shared Vision, Common Action A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. European External Action Service. Brussels, 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 27.11.2025).
73. After the EU Global Strategy. Reflections on the Future of European Security and Defence / Ed. by D. Fiott. EU Institute for Security Studies. Paris, 2017. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/After_Global_Strategy_online.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
74. Howorth J. Security and Defence Policy in the European Union. 2nd ed. Basingstoke London New York Palgrave Macmillan, 2014. URL: <https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/security-and-defence-policy-in-the-european-union-2nd-ed> (дата звернення: 27.11.2025).
75. Engberg K. A European Defence Union by 2025 Work in Progress. Sieps Report. Stockholm, 2021. URL: <https://sieps.se/en/publications/2021/a-european-defence-union-by-2025-work-in-progress> (дата звернення: 27.11.2025).
76. A Strategic Compass for Security and Defence. For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Council of the European Union European External Action Service. Brussels, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення: 27.11.2025).
77. Implementation Plan on Security and Defence. Factsheet. European External Action Service. Brussels, 2016. URL:

- https://www.eeas.europa.eu/eeas/implementation-plan-security-and-defence-factsheet_en (дата звернення: 27.11.2025).
78. Permanent Structured Cooperation PESCO. Deepening defence cooperation among EU Member States. Factsheet. European External Action Service. Brussels, 2024. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/2024-03-PESCO-Deepening-defence-cooperation.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).
79. Regulation EU 2021 697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation EU 2018 1092. Official Journal of the European Union. 2021. L 170. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/697/oj> (дата звернення: 27.11.2025).
80. EU CSDP Missions and Operations. Factsheet. European External Action Service. Brussels, 2019. EU missions and operations 2023 update. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en (дата звернення: 27.11.2025).
81. Handbook on CSDP. 4th ed. Egmont Institute EU Institute for Security Studies. Brussels Paris, 2017. URL: <https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2021/06/CSDP-HANDBOO-4th-edition.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).
82. European Defence Partnerships. EUISS Brief. EU Institute for Security Studies. Paris, 2023. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/european-defence-partnerships> (дата звернення: 27.11.2025).
83. Towards a More Capable and Gender-balanced EU CSDP. SIPRI Report. Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2022. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-11/rpp_eu_csdp_2022_0.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
84. Enhancing the EU's Ability to Act through Its Civilian CSDP. SIPRI Report. Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 2023. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-11/rpp_2023_04_eu_csdp_compact_1.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

85. Perotto G. The Legal Framework of the EU Defence Industry and the Pursuit of Strategic Autonomy. European Papers. 2023. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/legal-framework-eu-defence-industry-and-pursuit-strategic-autonomy> (дата звернення: 27.11.2025).
86. Rutigliano S. Ukraine Conflict's Impact on European Defence and the EU's Strategic Autonomy. European Papers. 2023. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_EF_2023_I_026_Stefania_Rutigliano_00686.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
87. Gvalia N. Strengthening the EU's Defence Cooperation. Journal of Politics and Democratization. 2023. URL: <https://jpd.gipa.ge/index.php/jpd/article/download/6890/6861> (дата звернення: 27.11.2025).
88. Blockmans S. The EU's Modular Approach to Defence Integration PESCO and the European Defence Union. CEPS Paper. Brussels, 2018. URL: <https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2018/11/Publication-Journal-20181122-StevenBlockmans-PESCO.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).
89. CSDP Missions and Operations as Instruments of EU Crisis Management Their Essence, Role and Determinants. Journal article. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/347645145_CSDP_MISSIONS_AND_OPERATIONS_AS_INSTRUMENTS_OF_EU_CRISIS_MANAGEMENT_-_THEIR_ESSENCE_ROLE_AND_DETERMINANTS
90. Івасечко О. Нова оборонна стратегія ЄС Стратегічний компас як концептуальна основа сучасної політики безпеки Союзу. У кн. Європейська інтеграція та безпека. Riga, 2022. URL: <https://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6955/14479-1> (дата звернення: 27.11.2025).
91. Договір про ЄС. Міжнародний документ від 07.02.1992. (дата оновлення: 7.12.2007). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text. (дата звернення: 04.03.2021р.).

92. Council Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States. Official Journal of the EU. L 331. 14.12.2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2017/2315/oj> (дата звернення: 21.11.2025).
93. Realism and the Common Security and Defence Policy. December 2018. Journal of Common Market Studies. № 49(1). С. 23-42.
94. ESDC. URL: esdc.europa.eu/who-we-are/ (дата звернення: 26.03.2021).